

12
9.
MED GUDS HJELP!

HISTORISK och OECONOMISK
BESKRIFNING

ÖFWER

CALAJOKI

SOCKN

UTI

ÖSTERBOTN,

MED

WEDERBÖRANDES TILSTÄDIELSE

UNDER

OECONOMIÆ PROFESSORENS och KONGL. SV.
WETTENSK. ACADEMIENS LEDAMOTS

HERR PEHR KALMS
INSEENDE,

TIL OFFENTELIGIT OMPRÖFWANDE Och AL-
MÄN GRANSKNING UTI ÅBO ACADEMIENS ÖF-
RE LÄRO SAL DEN 9. MARTII 1754. SOM
ET ACADEMISKT FÖRSÖK UTGIFWEN

AF

CHRISTIERN SALMENIUS, J. S.

ÖSTERBOTNINGE,

Åbo, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor-För-
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.

KONGL. MAJ:TS

TRO MAN OCH BISKOP ÖFWER ÅBO STIFT,
DENNA KONGL. ACADEMIENS HÖGTÄNSENLIGA PROCANCEL-
LAIRE, SAMT LEDAMOT AF KONGL. SVENSKA WETENSK.
ACADEMIEN,

DEN HÖGWÖRDIGSTE HERREN,

HERR DOCT. JOHAN BROWALLIUS,

MIN HÖGGUNSTIGSTE BEFORDRARE,

Tillåt, Wittre och Dyre Man, Som genom Edart nit och omsorg för Guds församlings och Fädernes landets bästa, samt genom snille och wett ristat Edart namn uti odödlighetens minnes böcker, Som genom Eder diupa insickt och lagda wärde på witterlekar gjort Eder widtfrågdad, at jag driftar läna skiem och prydnad för et wärnlöst arbete af Högwördigste Herr Biskopens högtberömda namn. Men den synnerliga ynneft, hwarmed J städse omfamnat alla wetskapernes idkare, har hos hwar uptänt en outfleckelig wördnads eld, gjort den liflig, och opmanat dem til vidare yrcke. Talegäfwan mister all sin kraft och måste stanna i häpenhet och tyftnad, då jag besinnar de stora och förtreffeliga

treffeliga egenskaper, som bepryda Edert digra Embete; myckenheten af Edra wiktiga giöremål förbiuder wäl at med dessa ohöfsade blad in för Högwördigste Herr Biskopens skarpsyntte ögon framkomma; men i betrachten, at J icke föken säfengt ordaprång, utan wifen Edar hälft monn om wetenskapernas befrämjande, ehuru de ofta af begynnare ei efter önskan, utan endast efter förmågan nog swagt affskildras, wägar jag at bepryda et ringa arbete med Edert lyftre Namn; här nederlägges altså de första pänseldrag af de i min fosterbygds skiöre rundeligen nedlagde märckwürdigheter; ante dem med wanlig mildhet, så har min trångtan och ästundan hunnit sit mål, jag wunnit nöija mit lyftmäte, arbetet bekommit glants, och min lycka ärnådt sin högd. Matta, äro wäl desse målningar; men förhöijas mycket af den höga gunst och wälbehag, som Högwördigste Herr Biskopen wärdes hyfa för dem och deras tecknare. Min stapplande tunga och wacklande fiäder äro för swaga uttolckare af den mig och min k. Faders hus ertedde ynneft; emedlertid skal hos mig aldrig saknas den diupaste wörndnad för Högwördigste Herr Biskopen och Dess högtförmåna hus. Himmen lägge sin kraft och nåd til alla Edra wiktiga giöremål och förehafwande, låte den dagen wara siärran, då Guds Församling, Fäderneslandet, wetenskaperne och deras idkare skola nödgas sakna et så stort lius, stöd, befordrare och hielp; så upfylles mit sägnelamma hopp och troгна önskan, som stedse är,

HÖGWÖRDIGSTE HERR BISKOPENS

Allerödmjukaste tienare

CHRISTIERN SALMENIUS.

Den Wälårewördige och Höglårde Herren;
Herr Magister

JOHAN SALMENIUS,

Berömlig Kyrkioherde vid Församlingarna
i Calajoki,

Min Högtårade och Huldaste Fader.

OMåder uprinner den dag, på hwilken jag almänt får beprifa Eder Faderliga omtäncka och kärlek, som gjort ett ständigt möte hos Ehr, min Fader, och skaffat mig en fäll lefnad och glädiefull wandel. Ända ifrån den späda lallande åldern har min kära Faders omsorg om mitt bästa varit stor och makalös; i mina läro-åhr ha'n J sielf varit min bästa Wägwisare och Ledesman. Har Himmelen stält Ehr, mine högt-ållkans wärda Föräldrar, til min tilflygt och förswar, så ha'n J ätwen på det högsta befordrat min tilwäxt och mitt wähl. Här tariwas en mera öfwad hand, mera prålände färgor, och prunckande ordalag, at yttra de många å daga lagde och stundeligen ökte wälgierningar, än min swaga pensel gitter å stadkomma. Så snart jag fäncker mina matta tancke-fätt, at afbildad och utröna mängden af Edra wälgierningar, så warder jag af wördnad och förundran lika som omkullagen, ty jag har niutic oändeligen-mycket godt, samkat skuld på skuld, och ifrån

ifrån födslo stunden burits på Edra kärleks armar. Dessa Edra godhets prof störta mig uti häpnads och wördnads fulla rörelser, hwilcka en bändig tunga ei förmår med lifliga ord uttrycka, ei uttolka, hwad en tyft och förborgad tancka hyser. Jag upoffrar emedlertid Eder detta mitt första tancke - försök, som angår fosterbygden, til en diup ärkänsla; uptagen detta snilles - foster med wanlig Faderlig gunst, så har jag ei wägat ett fåfängt företagande. Almagten göre Eder lefnad fall och trefnaden ju längre, des mer, grönkande och långwarig, samt bekröne Eder ålderdom med all sielf begärlig och warachtig förnöijelse; med hwilken önskan jag uti all barnlig wördnad framleswer

Min Huldaste Faders

* * * * *

Ed. Amink lydigsle Son

CHRISTIERN SALMENIUS.

ABRAHAM TORTELINUS

Red. i Christiania och 1771

Sågnads pittran wid närvarande

Lärda Arbete.

Sonaturligt fel är egen hembygd hata,
Sitt fosterland til tack gie mönstring, lyte, skam,
Ha smak i utländskt alt, hwad hemma finnes rata.
Men Calajoki, du min foster-mor, dras fram:
Ett dina Söners par, dem du up-sannat hafiver,
Ur glömskan fram i dag din frågd och skatter grafiver.

* * * * *

Att du eij lättlös är af stora Gudens gåfwor,
Men i din gödmo fins hwad säfångt fierran föls;
Det wijsar här din Son, som skrifwer om din' hånswor,
Om din belågenhet, hwaraf dit rychte öfs;
Ja, han dig nu här så affskildrar ock framställer,
Att pris wårdt wişnes ord en hwarje om dig fäller.

* * * * *

Min Bror, den tacksamhet din fosterort du gifwer,
Och med ett moget wett förklarar för en dag,
Ett stort bewijs det är och alla tijder blifwer,
Att älska fosterland du hållit för din lag.
Wårt Calajoki i wålsignad tilwårt blifwe,
I alla tiders book så wackra Söner skrifwe!

Af en Bror och
tjenare

ABRAHAM FORTELIUS.

Sacell, i Calajoki och Sievi.

Sågnads Betygelse till Herr AUCTOREN,
då des wackra Arbete eller Beskrifning
Öfwer

Calajoki Sochn i Österbotn
i liuset framgafs.

Swad nöjse, nytta, bättnad är, at rätt en ort beskrifwa:
Des lynne, läge, staka ut, och alt hwad där sig teer
Afmåla: många redan wijsst, som så'na saker drifwa;
Ja, ingen wälbetäncker fins, som ei det lättlig seer,
Och finner, at den håri will sin penna, snille öfwa,
Drifs af en ren och redlig nijt för Fosterlandets höfwa.

* * * * *

Så stor doch denna nyttan är, som sådant med sig förer,
At Sochnar, Städer skildres af med noggranhet och wett:
Så stort, ja större bryderi och möda sinnet röder,
För'n samladt blir, i ordning satt, och all ting wäl utredt:
Så stor och mycken heder, tack, må Auctorn och förwäntta,
Som han at födslobygden sin förwärfwar lius och ränsta.

* * * * *

Haf därför tack, haf mångfalt tack, Min Wån för trägen möda,
At fosterbygd med stort och smått affildra wäl och nått:
Des tacksamhet och kärlek skall til baka öfwerflöda,
Och gifwa en så Wärdig Son fullkomlig barnarätt:
Se'n Pallas först med lagerkrantz har fädt Er hiesja fröna,
Så önskar jag at mödan Er må Calajoki löua!

wälment yttrad af des wån
och lands Man

ISRAËL ALTAN

Tämän Piisman Piirtäjälle!

Walitulle Weljelleni.

Sosea syriin silmäjämmä,
 Cosca eagonna tacain
 Wuosamma wietetyitä,
 Elöyitä alosjamma;
 Woi, mikä pimiä peitto,
 Warjon niille waatuuuna!
 Mitä silmiä sokeus
 Istunnuu ihmisiällä!
 Ige ilmoinen Jumala
 Taiten tehnyt tanderemmi,
 Taiten wetemä walanut:
 Lahjoittanut lapsillehen,
 Pohjan piikkissä perässä,
 Eikä kylmän tähden alla,
 Paicat riikkassa rapiat,
 Wallat luonnon werrattomat.
 Mutta ike erhetymmä,
 Ige erymmä catalat:
 Ige juoremma, hoyerot,
 Sockoissilla, lasten lailla.
 Otamma palan pahemman,
 Tuiki kirjellen, camalat,
 Tuolba caueaa kylästä,
 Suurten matcain tacaa.
 Eodon eagonna pligen,
 Pohjimmaäri tärwäjämmä.
 Tuiki turhaxi sanomma,
 Näitä maita tutkistella,
 Näistä puhua mitänä.

Mutta kistos caicucuhon,
 Näille päiwille, parahi!
 Join' on meille toimittanut,
 Aica andanut awara,

Silmät kirkehät, awatut,
 Käpungewat näkimet.
 Nyt on paljon ilmandunut,
 Waska sineni enämmän,
 Että eryit aica lailla,
 Warsin hongihin horisit,
 Neko warimma wanahat,
 Waikea muissa werrattomat;
 Ett' on maata Pohjanmaalla,
 Jot' on maari mainittawa.
 Ett' on maata, ett' on wettä,
 Toita tyhmä tärwäjäpi
 Hullu halwaxi sanoo.
 Maata, wettä, joiden tähden
 Wapissit ulewalkat,
 Uleo-rikkit callistuisit,
 Jos olis cuin olo pitäisi,
 Wissautta wiljellejä,
 Kyllä wiljellä wäkiä.

* * * * *

Welienidani walittu,
 Tämän Piisman Piirteliä.
 Duni oleohon omasi,
 Tyhxi sinuattu todella,
 Coscas tukit taitawassi,
 Tukit tarcaalla nenällä,
 Luonnon laatua lawian,
 Ynnä ihmisten tecoja,
 Lawialla laicumessa,
 Jot' on minnu synnyttännyt,
 Sinnu wartesi wetännyt.
 Duni oleohon omasi,
 Tyhxi sinuattu todella!

O. WESTZYNTHIUS.
 Pohjalainen.

I. J. W. N.

FÖRETAL.

M then lynnnerliga nytta och nöje, som beskriſningar öfwer någon del af wårt Fädernesland med ſig hafwa, är redan af ſå många vittre män ordad, at det wore för mig ſåfengt, at ſöka legga något därtill. Höga öfwerheten har ſielf åſtundat ſådana beſkriſningar af den Studerande ungdomen, och yttrat ſitt nådiga behag deröfwer.

De lyſtraſte män i riket hafwa yrckat härpå. At ei wara widlöſtig, kan denna gången wara nog, at anföra de förtreffeliga tanckar, ſom den om fäderneslandets wålgång nitiske Herr öfwer Directeuren JACOB FAGGOT lätit inflyta uti Kongl. Wetensk. Acad. Handl. för år 1741. p. 1. och ſöljande, der Hans ord ſå lyda: At vara kännare af ſit egit fädernesland, at weta deſs ſkick, art och lynde, och at tilbörligen nyttia deſs alſter, gåfvor och förmåner, det är ſå outhärligt, ſom det är godt och gagneligt. Man ſkaffar ſig kundſkap om främmande

länders geographie och hushållning; man gör värde af de fiöar, strömmar, berg, genomfarter och ängder, af den fruchtbarhet, ämnen och tilverckningar, som vancas hos andra folckflag; man roar sig med kiänning af de ställen, som Hedna skalder och Handlings-skrifvare gjordt namkunnige med fina atgudar, sagor, bedrifter, tempel och händelser i fierran land; sådant lemnas väl opåtalt, uti sitt rätta bruk, gagn och värde. Men här frågas: om det vore billigt, at sättja en slik kundskap fram för vårt eget fäderneslands kiänning, eller om det kunde för Gudi och mannom försvaras, at kärnan af Riksfens ungdom, som framdeles skall lägga handen vid Riksfens styrelse och hushållning, icke skulle i tid ledas til kundskap och betraktelse af vårt fäderneslands rätta kiänning, hvarupå den allmenna välfärden så vida beror, som then gifver utvägar, medel och sätt til en välkickad oeconomic och hushåldning, samt visar, huru och när, eller i hvad måtto, den ena Landsorten efter den andra, den ena Staden först, och den andra sedan, bör sättas i stånd, at rätt nyttia de fördelar, som ortens naturliga ämnen, skick, fruchtbarhet, nödort, belägenhet, och granskap vilja äska.

Jag håller så före, at man gjorde väl, när man skaffar sig en pålitelig vettskap, om våra härliga fiöar - - - huru de, jämte flere insiöar, til landets och städernes uppehälle, rörelse och gagn, nu för tiden nyttias, eller hädanefter kunna bättre användas: Jag tror det vore gagneligt, at rätteligen kiänna våra strömmar - - - om de antingen kunna faras med båt, eller

ter om de til båts fart kunna och böra göras gagnelige, &c. &c.

Sedan Herr Öfwer Directeuren i det följande framstält åtskillige frågor både uti oeconomic, alla delar af natural historien, natutkunnigheten, antiquiteter, m. m. til deras tjänst, som med witra och eftertäncksamma sinnen antingen resa omkring fäderneslandet, eller ärna utgifwa någon beskrifning öfwer någon särskilt ort, sockn, härad, eller höfdingedöme, som de äro boende uti; framfätter Han p. 26. och följande: åtskilliga frågor, af hwilka wi endast wele anföra följande; fråg. 6. man frågar, om det wore nyttigt, at använda underhåld och stipendier til witra Personers rector, inno m fäderneslandet, där at fårka ut tilståndet, och beskrifwa det samma, efter föregående eller någon bättre anledning. fr. 7. Skulle det wäl gagna i någor måtto, om de Studerande blefvo upmuntrade til tåfling om företräde i denna witterlek, och at allmänneligen härutinnan wisa sin kunnift, genom snille prof och disputationer, fr. 8. måne det wore gagneligt; at de Studerande ei pryddes med lager; innan de blifwit godkiände i de grundstycken, som höra til denna gagnelige witterlek, innan de lagt å daga en tilreckelig kundskap, om vår lands hushållningsvärck, och innan de skrifteligen aflämnat omständelig beskrifning, åtminstone öfwer sin födelse ort? Undra då ei M. L., om jag i betrachten af föregående, samt af kärlek til min hemort, när jag, til följe af de Academiska lagar, skall utgifwa mitt första snille prof, så gärna utwält, att framte en enfaldig beskrifning öfwer Calajoki Sockn, som något annat ämne. Jag tillstår gärna, at häri felas mycket, och at min kärta tid ei tillåtit mig så granfka alt som sig bort; dock gör jag

mig det säkra hopp, at den gunstige Läsaren med mildhet uttyder, hwad min späda hand och wacklande fäder i liuset wågat frambringa.

S. I.

CAlajoki Sockn är belägen uti Uhleåborgs lähns södra del, 8. $\frac{1}{2}$ mihl norr om Gam Carleby, 6. $\frac{1}{2}$ mihl söder om Brahestad. Under denna Sockn, finnes en omkrets, af et wida belägit land, tör henda ifrån hedenhös inkrecktat; hon är tämmeligen stor, så til lengden, som bredden: ifrån det öfwersta Capellet räcknas 9. a 10. mihl til moderkyrckian; men rymden emellan öfwersta endan af Socknen wid räen, där den grentzar mot Tawastland, (hwareft gräntze skilnaden finnes i stenar inbuggen,) och hafsbandet, hålles före strecka sig til 11. a 12. mihl: bredden är allenast wid pass 3. och $\frac{1}{2}$ mihl. Socknen grentzar i Sydväst och Sunnan til Lochteå, i syd ost och öster til Witafari uti Tawastland; i nordost och nordan til Pyhäjoki; och i väst samt nordväst til hafwet eller Botniska wiken. Twenne floder eller stora åar löpa igenom hela Socknen, merendels från S. O. til N. W., hwilka 3. fierded: ofwan för moderkyrckian stöta tillsammans, och sedan med förenat watten foljas åt ända til hafwet, hwiket tager emot wid pass 3. fierd. nedan för deras sammanfognings ställe. Den floden, som är belägen åt norra sidan, kallas Isojoki, (Storå), emedan den är mycket större, än den södra floden, hwilken hetet Wäräjoki, (lillåen), eller närmare efter Finskan, krokgå åen. På ömse sidor längs efter desse floder hafwa innewånarena i synnerhet utwalt sine hemwist. Wi wele för större redighet skull, följa Isojoki opføre, begifwa oss sedan, wid des enda, twärt öfwer lands til Wäräjoki början, och fara med samma åå utföre til moderkyrckian igen, och under denna resa, upnemna de byar, som wid hwardera floden forekomma. Uti nedersta delen af Socknen wid moderkyrc-

derkyrckian och stora landsvägen, samt i neigden där-
 intil, ligga twenne byar, Pohia och Etelä Calajoki; den för-
 ra på norra, och den fenare på födra sidan om åen, wa-
 randes åtskilliga af desse byars inwånare, som bo tätt til haf-
 wet. Om man nu begier sig op för floden, från förenem-
 de byar, så kommer man efter en fjerdedels wägs resa til
 Pitkäisen kylä; en $\frac{1}{2}$ mihl från denne by förekommer Tyn-
 gän kylä; wid denna by rinna bägge floderne tilsamman,
 och löpa sedan med blandat watten ända til hafwet; emel-
 lan hafwet och flodernes sammanflytnings ställe sees wäl
 någre forssar, men ei färdeles brusande. Nu wele wi efter
 låfwen följa up för Ifojoki; det är ock wid denna flod som
 långt flere innewånare satt sig ned, än som finnes wid den
 andra Wäräjoki. Wid de mästa byar äro somliga gårdar på
 den ena sidan af åen, somliga på den andra. Efter $\frac{1}{3}$ mil
 ligger Käännän kylä, en liten by; forssen wid den samma
 är för resande och genomfarande ganska farlig, brusar stän-
 digt med tämmeligen brinnande wågor, och dånar altyjamt.
 Något ril Nordost från Tyngän kylä, denne by och Alawiesca,
 ligga afsides Metzä och Taluskylät; innewånarena i både
 dessa byar hafwa swårt efter fisk, emedan de ligga långt
 från åäen, och hafwa endast små bäckar och träsk; landet i
 alla opnemnde byar är något höglänt och jemnt, utom nå-
 gre bärg och store sandbackar, som finnas emellan, Metzä,
 Talus, och Tyngä med Kään än kylät; skogarne äro i he-
 la neigden genom yxa och eld utödde. Lengre upp $\frac{3}{4}$ mil,
 ligger Alawiesca. Landet består mäst af stenige ställen, fen-
 Kiwikangahat, med litet mat jord därpå. Forssarne äro helt
 grunde, och derjemte små; skogarne äro tämmeligen ut-
 huggne. Efter några fjerdelar tager Yliwiesca Capellgiöld
 emot, men Kyrckorne emellan äro i $\frac{1}{2}$ tämmeligen dryge mil;
 byn är nästan den störste by i hela Socken. Hela detta Ca-
 pelligiöld ligger på en sumpig ort, och lika som i en däl-
 emot

emot den öfriga Socken, hwarföre ock kiölden ofrare här gör skada, än på andra ställen. Forssen wid denna byn är tämmeligen häftig, och för resande farlig; skogarne präla ännu i sin fågring, synnerligen the, som til Pidisjårfwi finnas belagne. 3. mil längre up, ligger Pidisjårfwi, så twifwels utan kallat af et stort träsk Pidisjårfwi, wid hwilket byn ligger, och midt igenom hwilket åån stryker. Denna byns underliggande land besinnes mycket jämnt och låglänt; alla platzerne bestå af en ganska frodig wåxt, och står på alla sidor en kostelig skog. Til Hapajårfwi räknas 3. mil härifrån; gårdarna äro något skilde ifrån hwarandra; emedan de ligga rundt omkring detta stora träsket; åränderne äro något höge; landet något backogt och somligstäds sumpig; flygfanden på åkrarne gör på några ställen stor olägenhet. På wänstra sidan ifrån denne åt Pyhäjoki sidan, är en liten by, Kusankylä, 1 och $\frac{1}{4}$ mil ifrån denna belägen, som hör under Hapajårfwi, men nämnes i jordeböckerne färskilt; innewånarena bo här omkring träsket i hwilket de idka fiskeri. Tallskog är i begge desse byar något, men mästandels kiärr och morass. I Hapajårfwi äro åtskillige brantta forssar, i synnerhet är den störste ifrån byen åt Reijårfwi kantten, Niska forssen kallad, ganska stor, och för sine brantte fall, myckna förhäfwande, samt fäseliga dånande märckwärdig; utföre denna har ingen drifvat sig, utom 2. Ryffar, som wågat detta försök, men med sitt bedröfweliga öde. Floden kommer ifrån Reijårfwi, och förbyts emellan denne by och forssen Niska äfwen i många brusande forssar. Floden Isojoki hänleder sit första ursprung och watten af Norisjårfwi, ett träsk belägit ei långt ifrån Floden Wäråjokis början, flyter så ifrån S. W. til N. O. twärs öfwer landet, igenom Wuochti, Reijå och Calajanjårfwi stora träsk, åtskilliga bäckar och sund, tils hon wid Hapajårfwi medelst ansenligt afböijande först börjar neråt nyttja des ordentliga

liga gång från S. O. til N. W. Nu will man gå härifrån öfwer til den andra floden, Wäräjoki kallad, hwars början är ifrån en måfa belägen i skogs ödemarcken; härifrån löper floden igenom et ganska stort träsk pitkäjärwi kallat, förbi byen Reisjärwi, som är tämmeligen stor; härifrån räknas til Hapajärwi 2. styfwe mil. Ifrån denna öfre delen af Socknen gå 2:ne lands wägar, den ena til Sawolax, den andra til Tawastland. I Reisjärwi by äro både tårra och sancka platzer til myckenhet; ganska många och stora träsk gifwas på denna trätten, och utgör wattnet nästan samma widd som landet härstädes. Skogarne äro mycket gode, bestå mäst af store och rake furur, och någon biörck med ahlskog. Ewijärwi tager emot längre ned efter 3. $\frac{1}{2}$ mil; hemmanen ligga något aflägne ifrån hwarandre för 2:ne stora träsk skull Cortet järwi och Ewijärwi, igenom hwilka floden löper; de mäste forssarne äro emellan träskten. Skogarne bestå åt Reisjärwi af Storwärecks skog, och är kostelig på de fläste ställen, men har nu börjat af tiaru brennare, (ei allenast byens egne, utan af folck ända til 6. a 7. mil nerifrån) at utödas. 1. mil längre ner ligger Siewi, en något stor by, men har liten skog; floden passerar på wägen igenom Jyringi träsk, och möter nedan för Kyrckian Siewi träsk, som på ena och nordliga sidan, lika som genom en å tildelar floden dess watten. Ifrån Siewi til Rautionkylä räknas 2. mil; på båda sidor af floden äro Hemmanen planterade; wid denna by delar floden sig i 2:ne grenar, den ena grenen på höger löper ned til Ifojoki, uti hwilcken den faller wid Tyngäby, den andra til wänster flyter igenom Kärkiskylä och Rahiankylä til hafwet; denna wänstra äen är ei större, än at en med en twåbölings båt knapt kan färdas ut för den, och på somliga ställen slipper man ock intet fram; en annan liten by ligger wid denna grenen, som är Rahian kylä. Alla när til moderkyrckian belägne byars skogar äro til

första delen nedhugne, och igenom skogseld förödde; de skogar, hwilka elden ei huanit igenomgå, bestå mästandels af stubbar, och nedhugne trån. Den som belinner, at denna Sockn är genom skuren af 2:ne stora åar, uti hwilka många smärre falla; upfyld med en myckenhet fiskrika siöar och träsk; gräntzande med en del til hafwet m. m. lærer lätteligen medgifwa, at desz situation är en af de behageligaste; jorden är på de flästa ställen mycket fruchtbärande, i synnerhet då den rätt skiötes; här finnes en myckenhet kärr, moras och stora måssor, hwilka, der de en gång blifwa utdikade och uptonckade, kunna förwandlas i de härligaste länder, och tilskynda både Cronan och innewånarena margfallig båtnad och gagn. Det är wißt, at här finnas äfwen stora magra sandhedar och liungmoar; men de hafwa ock sin stora nytta; de härligaste furor hafwa ofta tagit sit förnämsta tilhåld på dem.

Socknen innefattar oförmedlade 163. $\frac{3}{4}$ mantal, hwar af 31. $\frac{5}{8}$ af gammalt til och med åhr 1714. förmedlade äro. Ty sedan har ingen förmedling skiedt i Socknen, utom det, hwad Kongliga Rote och Indelnings Commission affkattat öfwer Officerare bostellen til $\frac{7}{4}$ mantal Äro altså behålne mantahl 131. $\frac{5}{8}$, af hwilka afdragas gamla ouptagna ödeshemman 3. $\frac{5}{8}$, Officerare boställen 1. $\frac{7}{8}$, Capellans bord 2. $\frac{1}{2}$ mantahl; gör altså denne afdragning tillsammans 7. $\frac{3}{8}$ mant. blifwer enteligen behållningen sedan sidstnemnde afdrages ifrån 131. $\frac{5}{8}$, 124. $\frac{3}{4}$ mantahl. Af sidstnemnde mantahl äro Lands och militie staterne på lön indelte, et mantahl under Tittul af Reserve hemman af Kronan bårtgifwit; hwilka omnemnde indelningar utgiöra 26. $\frac{1}{4}$ mantahl. Sedan nu alla omrörde afkärtingar af hufwud mantahlen äro gjorde och afdragne, återstå 97. såsom Kronan behålne mantahl, hwilka ärligen räntta til Kronan, enligt jorde boken

boken och ortens underwisning i ordinarie och extraordinarie räntor, a 25. dal. 9. öre mantahlet 2458. dal. 20. öre Silfwermynt. Härtill komma af indelningarne, som K. M. och K. åhrfögen berecknas, Boskap, skiutsfärds och dagswärecks pengat, och af Capellans borden 176. dal. S:mynt; hwilka summor sammanlagne, utgiöra et antahl af 2634. dal. 20. öre samma mynt; än berecknas winsten på fång hū af 97. $\frac{1}{4}$ mantahl 30. dal. 12. och $\frac{1}{2}$ öre, likmätigt samma åhrs mantahls längd utbetalas ifrån Socknen af 358. rökar Lagmans och Häradshöfdinge ränttan, bestigande til 191. dal. 12. öre, äfwenledes likmätigt samma 1752 åhrs mantahls längd af 66. Stånds Personer med deras legofolck äro mantahls pengarne 49. dal. 16. öre, för 1233. Personer: af almoge 462. dal. och 12. öre; Huru högt släts hielpen, Rikfens Stenders almenna bewilning stiger, har man ei ärhällit underrettelse; men Kongliga begravnings och Krönings hielpen berecknades til 1160. dal. 16. öre; bränwins accilen finnes wara 691. dal. 16. öre, Consumtions afgiften för The, snus, puder och Toback, är 126. dal. stor; Båtsmans och monderings pengarne af 81. Rotar belöpa sig til 351. och Kneckte lönen, som af 81. rotar årligen betalas, til 810. daler, alt Silfwermynt. Alla dessa utgifter befinnas optagne enligt 1752. års Krono räkenkaper (*) Likmätigt nästnämnde åhrs tionde längd, öfwer Kronones två tredie delar, har i socknen 51. tunnor 20. Cappor Råg, 60. tunnor 26. Cappor Korn, tillsammans 112. tunnor, 14. Cappor Crono tionde spanmähl utleswererats. Socknen består til följe af 1752. åhrs mantahls längd af 358. rökar, med tärppare, Nybyggare, och Sockne handwäreckare inberäknade, hwaraf 338. räknas och hållas såsom behällne rökar.

B

S. 2.

(*) Om ofvansstående utskylder har min gode Sockneiman Herr Härdads skrifwaren Björck lemnat mig underrettelse.

§. 2.

Socknen berättas hafwa fått sit namn af det i Reisjärfwilwi belägna träsket, hwilket de gamle ifrån deras första hitkomst kallat Calajanjärfwilwi, som på Swenska betyder så mycket som fiskträsk; träsket är grundt, har dock på de djupaste ställen 2. famnars wath. Midt på träsket är en mycket stor sten, Calajankiwi kallad, denne skall af de gamle flitigt blifwit besökt, anten då, at de i sine sammankomster wid denne sten hållit någre rådslag, eller idkat vidare fiske, kan ei förwifso sägas. Huru ei allenast egne innewånare, utan äfwen främmande i stor myckenhet fiska lyckeligen i forna tider här i Socknen, weta än alla at tala om; hwarföre i ansende til detta lyckeliga fiskafänge träsket menes fått namn af Calajanjärfwilwi; och så wida änen löper igenom träsket, och fortsar sedan igenom hela Socknen ända til hafwet, samt något lyckeligt fiske idkats på flere ställen uti åarne, hwilka träsket utgör, säges Sockn fått det namnet, Calajoki, som är på Swenska Fiska.

§. 3.

NU will man orda något om Kyrckiorne och Ecclesiastika målen; i Socknen äro 7. Kyrckior, alle på wackra ställen belägne, och af trä upbygde; desutom finnes här en fiskiare Kyrckia, som wäl ligger i Calajoki skiärgård, men hörer dock många Socknar samfelt til. Bland Calajoki Kyrckior är altfå 1:o Moderkyrckian; hon war i forna tider belägen på norra sidan af elfwen på en hög backe; men emedan backen nedantil af det förbi strömmande wattnet småningom bortfars, och man lefde i fruchten, at den torde tumla öfwerända, woro innewånarena nödgade, at flytta den på södra sidan om elfwen, hwareft hon upbygdes på et litet ifrån stranden sandigt och uphögt ställe; hon är beprydd med et torn, Klockstapel, och wackert målade

målad inuti. 2:o Alawiesca Kyrckia ligger straxt wid stora ån på norra sidan, är intet länge sedan opbyggd, och än nyiligare målader; wid denna hafwer Adjuncten sit säte, som af hela Socknen (utom Yliwiesca Capelligeld) lönas; hela denna Alawiesca by, utom 7 gålar, tillika med Tatusby hör eljes under Hapajerswi Capellan. 3. *Yliwiesca* Kyrckia, belägen på södra sidan af Isojoki elf, är den andra Kyrckia, som har torn, opbyggdes uppå Biskop Rothovii tillstädielse wid det han hölt visitation i Österbotn; des bisfall lyder sålunda: A:o 1643. den 5. Januarii, när visitationen angick, blef beviljat, at et Capell ikall byggas i Galajoki 6. milor ifrån moderkyrckian, på den lägligaste plats, och som R. D:nus Præpositus kan där utleta vara bequämligast och lägligast til, at folcket ifrån åtskilliga orter samman komma at höra Guds ord, det de alla, som vederbör, hafva sig at esterrätta, af Carleby 1643.

ISAC ROTHOVIIUS.

Episc. Aboënsis.

Med Präst blefwo Capellboarne, igenom Hans Kongl. Majestets nådigste resolution, åhr 1685. hughade och försedde. 4:o *Pidujärwi* Capell, hålles före vara opbygdt 1682; här är ingen Präst, utan underhålla få wähl desse, som ock innebyggarena i Kusaby Prästen i Hapajerswi, bidragandes äfwen til Kyrckians och Prästegårdens förbättrande. 5:o Öfwersta Capellet *Hapajärwi*, berättas vara oprättadt 1653., och först 1693. bekommit sin Präst: Denna Kyrckia borde för wichtige orsakers skull flyttas i. milil ner bättre, ty 1:o wore här långt bequämligare och bättre ställe för Kyrckian, 2:o kunde alla 3. bylagen, som nu måste emot förmågan taga del i 2:ne Kyrckiors wid macht hållande, och därtil med största olägenhet bidraga til Moderkyrckians reparerande, nyttia en, och stode Kyrckian då til allas fördel midt emellan alla 3. byarne; en stätelig bonde gård af

kåstelige ågor, wore då straxt wid Kyrckian, den kunde tagas til Prästegård, och bonden gifwas det förra Prästebohlet; både wore detta för Prästen, och samfalte åhörarenna tienligt. 6:o Andra åens *Reisjärwi* Kyrckia är den äldste, och weta socknefolcket ei wist åhratahlet, när denne blifwit upfatt; innewanarenna åro ei så många, at the förstå uppehålla sin egen Präst, hwarföre byn lyder under Siewi Sacellanie, uti hwilken bys kyrckia Siewi Capellanen, hwar 3:die Söndag är förplichtad hålla Gudstienst. 7:o Siewi Capell skall i förstone 1654. wara oprättat, men emedan folcket i senare tider så ansenligen öktes och myckenheten tillwänte, wore de nödfakade nederriswa den förra, och åhr 1690. upbyggia sig en ny Kyrckia; ifrån 1650. hafwa inbyggarenna uti orubbad ordning nyttiat sin Sacellan; under honom räknas utom Siewi, Ewijärwi, Rautioby, och Kärkisby, 7. gålar därtil ifrån Alawiesca. Kyrckorne hafwa för liung och wädeld stått ofskadde. Af alla Kyrckorne finnas allenast 2:ne med torn i ena endan opbygde; de öfriga smerre utan. Inga af dem åro korfs Kyrckior. De flåsta sees med tämmeligen wackra målningar ock tåcke bilder utzirade. Wid hwarje Kyrcka, finnas endast en Klocka, men Yliwiesca Capells stappel är med 2. Klockor beprydd. Moderkyrckio klockans Inscription är denne,

Enår man hörer mig, för sina öron lümma,
 Så skall man achta grant, ther HERRANS Sabbath är,
 Man alt lekamligt bör förgiåta, med lust komma
 Til Zions bärg, Guds hus, Hans ord då lära ther;
 Betänck O Christen vähl, hvad flut, som thärpå följer,
 När tu tin öron hårt tillståppar för mit liud,
 Ty Herren är ju then, som vreden sin ei döljer,
 Om tu förgiåter så Hans tempel och Hans Bud.

På andra sidan

Åpkiöpt til Calajoki moderkyrckia i Österbottn under

der then nu varande Landshöfdingen Högvälb. B.
B. G. M. R. W. v. ESSEN, och Kyrckioh. i samma
församling Ol. CYGNELL på samtliga Allmogens vä-
gnar therfammastädes af Rådman MATH. KIEMMER,
och Handelsman MATHESIUS.

Omkring brädden.

Gerhard Meijer. Holmiæ anno 1727. Regis fulore.

Ofwan på Klockan.

III. I. XII.

Rundt om Alawieska Klockas peripherie äro följande
Inscriptioner,

På sidorne

Psal. 95: v. 6.

Tulcat, kumarrakam, ja polvillem langetkam, ja
mahan laskekam Herran meidän Luojam eteen.

Alawieskan Cappelin Palveluxen valettu w. 1739,

GERHARD MEIJER.

Öfwerst.

Kunnia olcon Jumalan Korkeudessa,

Inscriptionerne på Klockorne i Yliwieica Capell Kyrckia
äro följande,

Uppå den större Klockan, af 2. Skieppunds wicht.

På ena sidan:

Ylikylän Kirkon kello, valettu Korkeast oppe-
nenen Kirckoherran Herr Mag. OLAVS CYGNELLIN,
ja Cappalaisen Herr JOHANNES WESTZYNIH-
UXEN aicana, oltettu Ylikylän Seuracunnalda, w. 1725.

Uppå Reversen:

Esai 2: 3. Tulcat, astueam ylös Herran utiorelle,
Jacobin Jumalan huoneeseen, että hän opettais meil-
le hänen teitän, ja me vaellaissimme hänen polguittans.

Om-

Orakling-bredden: Guten af Styckgiutaren GERHARD
MEIJER i Stockholm.

Uppå den mindre Klockan, n. 1. Skieppund,

På ena sidan:

Yliwiescan Kirkon ja Seuracunnan tarpexi Calajoen Pitäjälä, on tämä kello, samant Cappelicunnan Asuyvaisten maxolla ja Culutuxella toimitetu ja ostettu, fillbin olevan Kirckoherran Herr Mag. JOHANNES SALMENIUXEN, ja Cappalaisen Herr. MAGNUS WESTZYNTIUXEN aicana, JOH. FAHLSTEN-ILDÄ Stockholmisa, JACOB FALANDERIN cautta, Raadija Caupamiehen Wanhassa Carlebylä.

Uppå Réverfen:

Äänini cuin äckäjätte,

Corvisanne cumajavan,

Waeldacat vaatimata,

Herran hyvän huonehesen,

Opiñ että ottaisitte,

Tutkisitta Herran töitä;

Löydäisitte lohdutuxen,

Surun alla Sielullenne,

Palauxen pahald tiellä,

Tekisitte täydellisen.

Denna sednare Yliwiesca Klocka blef i förledit åhr tid Capellet hemtad.

Hapajärfwi klockas Inscription har ei kunnat fås; til påskrift uppå denne klockan menar jag, något wist språk, och wackre Finska runor wara tagne, och tillika på andra sidan KONUNGENS Namn, då warande Lands-Höfdingens, Kyrekiøherdens, Capellans, samt giutarens namn opfatte. Siemi Capell Klocka af 1. Skieppund och 13. marckers wicht är

är upköpt, år 1729. Om kring des peripherie äro följande Inscriptioner,

Denna Klocka är af Församlingens lemmar upköpt år 1729. til Guds Namns ähra och dess Församlings sammankallande, genom Rådman i Gamble Carleby

DANIEL AHLA, under Konung **FREDRICH**

den Förstas milda Regering; varandes då Landshöfdinge General Major Baron **WILHELM** von **ESSEN**.

Stiftets Biskop Doctor **LAURENTIUS TAMMELIN**, Församlingens Kyrckioherde **OLOF CYGNEL**, Capellan vid Församlingen **SIMON ACHRENIUS**.

Inga synnerliga märckwärdigheter gittas af Kyrckiones böcker i dagsluget framtes; i Hapajarwi finnes endast antalet och namn på the Personer, som uti thetta lilla Capellgielld voro

* infödingar, och blefwo i förra ofreden af fienden plågade, pinte, och på tyranniskt sätt dödade; gamla documenter finnas icke heller, förutan förordningar, och de intet särdeles gamle.

Quarleswor efter Påfwedömmet har ännu i nylicare tider här funnits; Jungfru Mariæ bild med Frelfaren på armen i 3. sammanflagne bräder ståndande, står än i dag på läckaren; för 60. år tillbaka skall denne bild stått inom Choret eller skranckwärcket i Kyrckian, hwarest åtskillige besökt bilden med offer, bugande och nigande;

denne stora ährebetygelse skulle ei så hastigt ifrån Calajoki bygder tagit affkied, om icke en wälfinnad fremmande berättat Kyrckioherden deras mycket oläfliga förehafwande, hwarpå han läte flyttia bilden på läckaren, och genom förmaningar, samt strengt efterseende den irritade ofredens affskaffade.

Kyrckioskruden är härstädes, som ofweralt i andra Kyrckior; på messhakan af rött sammet bestående sees war Frelfare på kärffens träd fastnaglåd. Inga Förnäma Stands Personers grafwar finnas här; inga graffstenar hwarcken

ken med, eller utan inscriptioner. Socknens fordna hederwårda Lärare äro måst de endaste, som i desse Gudahushwila sine trötta ben. Uti Kyrckio böckerne finnes intet något färdeles wara antecknat. Följande wittre och berömda män hafwa alt sedan socknen blef ifrån Salå Pastorat åhr. 1525. affkild, beklädt Kyrckioherde fyllan härstädes; 1:o *Ericus Matbia* war den förste; om honom berättas, at ehuru han warit en berömd man, har han dock bekommit en ynkelig ändalycht; han skall utgått til dett stellet, der floderne löpa tillamman, hwareft hans åhörare församlade woro, at fånga Siälur; hit förfogade han sig, at utfordra den honom med rätta tilfallande tijonde; desse enär de på långt håll sågo honom kommande, skyndade sig hela hopen till honom, och på faseligit sätt afhände honom lifwet. Hela floden war then tiden som en sö, emot den nu warande floden, som besinnes full med stenhögar; gården wid hwilcken Kyrckioherden dräptes want aldrig för thenna grymma giärningens och stelletts smitto framgång, utan har folcket nödgats flyttia husen tädan. Denna grymma giärningen gjorde, at ingen wågade emottaga Pastoratet, hwarföre 2:o en dieken *Gregorius* (*) fattes hit til slut, han ägde äfwen force och styrcka, at betzla detta ostyriga folcket, gjorde aldrig sin fokne resa, om icke manskap, hand klåfwar, och en stor hop af arga hundar woro honom följachtige; merckte Kyrckioherden det ringaste oråd, sleptes hundarne med opåggande ord, löse ifrån bandet, hwilcka sletu och refwo menniskiorna illa. 3:o *Liungo Thome* en lärd och namnkunnog man, har bland andra lystre och för fäderneslandet nitiske män underskrifwit Upsala mötets bestut; i hans tid skall äfwen skattläggningen för sig gått här i socknen. 4:o *Petrus Michaelis* war en lärd och mycket myndig man.

5:o

(*) Han skrifwes i gamla Kyrckiohböckerne hafwa varit Diekne; men wår härda, at diekne betyder dex samma som *Diaconus*.

5:o *Josephus Mathesius* Probst, en märckelig och i allmenheten mycket giällande man. 6:o *Joseph. Mathesius* den yngre. 7:o *C. Kalling*, Pastor i de stora fattiga åhren 1695, 1696, och 1697. 8:o *Abrab. Falander*, 9:o *Erich Wallenius*, wårt allment hållen för en skickelig, grundlärd och berömd man, och tilförene Rector i Uhleå. 10: *Pebr Calamnius*, tilförene Capellan i Calajoki. 11. *Ol. Cygnell*. 12. Probst, *Er. Falander*. 13. och nu warande är min K. Fader *Job. Salmenius*, tilförene pastor i Kielfwiö, hwilken 1739. tilträdde detta Pastorat. Så framt icke de mästa gamla handlingar under förra ofreds tiden bortkommit, hade man om detta alt förmodligen kunnat gifwa bättre uplysning. Nuwarande Sacellanerne äro. 1:o wid moderkyrckian vice Past. *Gab. Calamnius*. 2:o *Magnus Westzyntbius* i Yliwiesca, 3. *Abrah. Fortelius* i Siefwi. 4:o *Anders Blåholm* i Hapajärfwi, och 5:o Sockne Adjunkten *Jacob Simelius*, som wid Alawiesca Capell boende är.

§. 4.

Socknen besinnes efter nogaste undersökning innehafwa 3977. Innewånare, här af äro 1901. mans personer; och de öfrige 2076. Quinkön; man rättar sig häruti efter 1751. åhrs Tabeller, så wida man i hast ei kunnat bekomma de senare åhrige Tabellernes utdrag. I brist af tilförläteliga Kyrckio böcker angående antalet af födda och döda i äldre tider, är man ei i stånd at säja, om och huru mycket innewånarens antal tiltagit; men de sista åhren tyckas öfwertyga oss derom, at myckenhet af Innewånare ärligen förökes, ty endast ifrån 1749. til och med 1751. skönjes i Tabellerna talrikheten, medelst 197. Personer förökt wara, ty afdrager man förstnämde åhrs, 3780. tabl. ifrån 1751. åhrs 3877. summa, är öfwerskättet detta, har man ater aktsamma ögon på innewarande åhrs talrikhet, som säkerligen öfwerträffar ett antal af 4000. menniskior, blir det ännu större i anseende

til jämnförelsen med de förriga åhren. Utaf samma Tabeller finnes antalet på födda och döda de senare åhren warit detta

Åhr	Födda	Döda
1749.	172.	65.
1750.	185.	74.
1751.	180.	101.
1752.	209.	118.

Så framt inga besynnerliga, smittosamma ock almänt i swang gäende sjukdomar anfättia inbyggarena, befinnas de friska, muntra och karlke. Åtskillige af dem hafwa ernått en hög ålder, ty många hafwa lefwat öfwer 90. åhr, ja någre hafwa hunnit til 100. åhr och deröfwer. Åhr 1752. in Novembri afled här en bonde, som war född år 1640., hade i sin ungdom warit soldat, följt efter egen berättelse sine Camerater til Jemtland. Efter några åhr kom han tillbaka, och bebodde sitt qwarlemnade skatte hemman. Til wäxten war han späder. Da han fylt 105. åhr ingick han äktenkap med en 60. åra piga. Han war mycket kryger, förlustade sig med jagande och fiskerie til sednaste åhren, om sommaren bärgade han in hö, om winttren högg han wed och körde den hem; han fick fagna sig af en beständig god hälfa utan någon sjukdom, ända tils han fylt 109. åhr, efter den tiden måste han lägga sig på fängen, och åtnöt andras skörsel i 3. år, affomnade sålunda på sit 112. fyllda ålders år. Hans mästa spising war stamp- och barck bröd, surmiölk och saltfisk. Han plågades aldrig af tandwärc, utan enär wid äldrens tiltagande någon tand utan den minsta wärc föll honom ur munnen, växte den andra, som på spåda barnen, straxt i stället; man finner äfwen en berättelse om denna bonden wara införd i Stockholms Påstidningar för år 1753. N. 19.

Wid

Wid lediga stunder har jag fökt göra mig underrättad om sådana gamlas lefnads sätt, men funnit at deras diät gör intet afteq ifrån andras. I Soknen hålles allmänt Soldater; båtsmän wet man här ei utaf; Krigsbuffarne äro delte i 2:ne flockar, somlige lyda under Lohteä, andre under Pyhäjoki Compagnier; hela Soknen utrustar 90. man; utom dem finnas i rullan immatriculerade reserve karlar, i hwar rotta. Hwadan denna Sokn fått sina första Inbyggare är man nu mera, för de fordna tidens mörcker i desse saker ei i stånd at säja. Dock går ännu hos folcket qwar derom följande berättelse: I fordna tider och i hedenhüs nästan, skulle Lapparne haft sina kojor upreste omkring träsken i Socknen, där de ständigt bodt och idkat lyckeligt fiskafänge; efter någon tid hafwa Tawasterne af ortens behageliga läge läckade, kommit hit; (om igenom åtskilliga lyckliga bardalekar, och andra wapnebrak, eller annars med folcke myckenheten, kan för wisso ei sägas) drifwit Lapparna ut, intragit Soknen, och fatt sig här neder, besynnerligen skulle desse Tawasterne bebodt Calajanjärwi stränder, och afskiat der, hwadan de kring Socknen sedermera tordt kringspidas. Eljes märkes emellan inbyggarena uti den öfre delen af Socknen, och nedre, den skilnaden, at de förra bruka uti tal en mycket diupare Finska, samt åtskillige annors mindre bekante ord, än de sednare.

§. 5.

UTom åtskillige mindre åar och bäckar, förekomma här i synnerhet de förr omnämde stoder eller stora åar, Iso och Wäräjoki. Dessa ehuru de gå flera mil up i landet, och äro på somlige ställen tämmeligen breda, så hafwa de dock ingen synnerlig diuplek uti dese strömmar; på somliga ställen kunna de wäl wara til 1, 1. och 2. famnar diupa; men annorstädes mycket grundare; i synnerhet äro

forssarne i Socknen ganska stenige och orene, fulle med store stenhögar, grus och sand samlingar; i synnerhet äro forssarna i lillån stenige, orene, och upfylte med allahanda wrak-trän, så at, då wår floden, som här är mycket öfwerflödande för landets låga läge, fätter sig, kan man swärligen med en tom 2. bölnings båt färdas igenom thenne, ja i tärta somrar alsintet; deremot kan man mäst i alle storå forssarne komma fort med en 3. bölnings lastad båt, ehuru något swärligen, och nödgas man på någre ställen med båtens dragande och eftersläpande arbeta sig fram. Det är otroligit, hwad möda, besvär och tidspillan, de öfre Sokaens Innewånare få här utstå, hwilka oftare föranlätas at anställa refor igenom dem. Åmynningen är af swallande haffens tillförda grus, samt forssen af währflodens medbrakte stenhögar, grus och mull, i åen qwarlemnade pålar, granar, löf, och trän så upfyld at den der näppeligen äger 2. famns watn, och kan man med 12. tunnors dräktiga båtar på de fläste ställen, utan stark hielp och största bemödande ei draga sig fram. At fiskens fria upgång genom thenne så tillstoppade åen ganska mycket hindras, kan hwar öwäldug finna; man har oftast märkt, at Laxen, som dock färdeles ei skyr grundt watn, så snart hon ifrån hafwet til åen kommit, och nalkats desse tränga ställen, wänder sig i hast tillbaka, och har man en liten stund efter, sedt honom i sön hoppa och wisa sig; hwarföre man tror den almänna klagan öfwer den ansenliga fiskeminskningen til en stor del härröra härutaf. Det är sant, at man hwart år på wist fått är sysselsat med, at ränsa up forssarne; men det är utan all ordning, upsikt, flit och alfware, så at forssarne och de af stenhögar, grus och sand upfylta ställen äro gemenligen efter ränningen ei mera öppna och rena, än de woro förut. Nog tyckas dock en stor del af desse floder genom ränning kunna göras segelbara för båtar; men på somliga stäl-

ställen, där höga forssar äro, lärer blifwa tämmeligen swårt, hälft forssarne ofta falla utföre höga bärg; den höga brinnande forssen Niska worde här den swåraste, dock kunde durkfarten ock på desse ställen hielpas, om wid de brantte forssarne sådanne drag-broar giordes, at winda båtarna up och utföre, som Herr Mag. SAM. CHYDENIUS föreslagit; Allmogen skulle ei wara så owillig, at wid forssrännningen, m. m. underhielpa, hwad den förmädde, när de härom blefwe rätt underwiste, och dertil upmuntrade. Wid åtskillige forssar äro miölqwarnar; dessutom finnas efter Höga Öfwerhetens befallning wissa lägliga ställen til fåggwarnars anläggande utfedde; hwilka med tiden töra här byggas, och bringas i bruk. Holmar och Öar ses ibland midt uti floderna, ther i synnerhet, hwareft floderna slyka träskken igenom, gifwandes en behagelig utsikt. Ehuru Soknen til en stor del är genomskuren af floder, åar, bäckar och träsk; så äro dock de mäste af dem ei särdeles fiskrika; tör hända, at den myckenhet af katiskor och andra fiskbragd, hwarmed de allestädes mäst täpt igen floderna och strömmarna, äro til en stor del orsaken härtil. Wärfloden öfwerflemmar ofta landet på de lägre ställen ganska mycket til innewänarens stora skada; afiköljer ifrån åkrarna giödnungen, afför gärdes gårdarne, och bottröfwar med sine ofantelige isestycken, mycken jord, med annat mera; Herr Lantmätaten FRISIUS berättar, huru han under sin mätning stadd, förfarit, hwad äfwentyr landet genom hög wattuflod är underkastad, i det han warit åsyna witne, huru några hundrade Sator hö stutit ner efter eltwen, som under bärgningen på wanligt sätt wid wåta är sligit öfwer ängarne; folket hafwa långt in på sommaren mäst varit syffelsatte med giärdes gårdarnes uprättande, åker och ängs i ständ sättiande efter flodens starka wälds öfwan. Eljes är wätnet i bägge floderne skiärt och klart, samt nyttias af innewänarena til matlagning. Af

Alawiefka träsk plåga en del af bönderne taga märke til tilkommande wäderlek; träsket är temmeligen grundt, derföre enär isen lagt sig, och mycken snö nedfallit, som trycker den til båtnen, samt skarpa wintrar tilstängt för fisken alla fria gångar, löpande til åen, at fiskarna mera uti det grunda watnet ei hafwa några lufthål öfrige, fatter en stor del af dem lifwet til, de nästgräntsfande hugga då hål på isen, och få snart öppningen är giord, samka sig fiskarne i myckenhet til waken, då ofta en stor del af dem finnas döde, eller dö snart. folket står då med sina kaffor i handen och opösa fiskarne; alt efter här då finnes en myckenhet af fisk, menar den gemene man dem förkunna dyr tid, så at ju mer eller mindre här då fås af denna fisken, ju längre eller kortare skal den derpå följande dyra tiden blifwa.

§. 6.

PÅ nordwästliga sidan af Socknen stöter stora hafwet eller Bothniska wiken til; wid ämynningen är nu, som fört omtalts, mycket upgrundat; ehuru i fordna och nyli-gare tider tämmeligen store fahrtyg, kunnat derigenom segla, är dock genomfarten nu mera ganska swår, och låter sig på intet sätt göra. Åt Lochtea sidan ligga många obebodde holmar och öar, hwilka innewånarena weta nyttia sig til godo; på somliga äro fiskaläger, och fångas här en myckenhet fisk, i somliga år åter mycket litet. På desse holmar finnes en tämmeligen frodig wäxt, hwarföre fähr och kalfwar ifrån andre byar til några mihls wäg fohlas hit, at här hållas öfwer sommaren; bär finnas här afwen ymnigt, likaledes allehanda Siöfoglar, som här hafwa sina nästen; Längst til süs är Kallankari; hwarest är en Kyrckia och öfwer 30. fiskiare bodar, och somliga åhr ligga här öfwer 40. båtar att fiska efter strömming. I fordna tider hafwa
folck

folck ifrån Tawastland och Kyro kommit till denne skiärgård, hwilcket äfwen deraf kan slutas, att holmarne än i dag efter de här fiskiande, *kyrån salmi*, och *Hämeben kari* nemnas. Fiskiare lägret, som här utom Kallankari är, skall tilförene stått på en annan holme, men under förra sientt- ligheten hafwa en myckenhet så större, som mindre ormar sitt tilhåld ther tagit, att ingen menniskia wägat här widare wistas, hwarföre fiskarena warit nödgade flytta sina bodar derifrån. På halmarne äro stora skiep fordom bygde, hwilket byggeri för süns landande, och brist på skog nu mehra studsat. Amynningen af den i Rautioby sig delande änen, och emellan Rustinkari och Lauma holmar nedflytande, är grunder och oplandad, samt tiänar efter kårt tid till bästa äng, men södra delen af Rahia å är diupare och flyter ut till Rahian Lahti. Socknen förmenes äga 90. smärre, och 10. större insöar, hwilcka gifwa ifrån sig och taga emot många bäckar. Uti somliga insöar ligga wackre och nätte holmar, som öka insjöarnes behagelighet; ibland dem är Tewana först, som tyckes wara märckwärdig, icke allenast för sin storwärcks skog, utan ock för then myckenhet ormar, som besynnerligen sig på thenne holma uppehålla: hafwandes efter böndernas berättelse somliga där blifwit sedde stora, som störste och tiockaste takweds stockar med besynnerligt hufwud och öron, så at folcket om sommarren hafwa både fasa och fara, att gifwa sig i skogen på thenne Tewana. Wattnet i de smärre söar behåller en uncken och jordachtig smak, botten är i dem gyttiefull och lemnas en black och grumlog färg på wattnet. Prof derpå, at insöar af sig sielfwe upptärckats, och wattnet utrunnit, har man i 2. små insöar Pitkäjärwet kallade, hwilcka sedan blifwit använda til äng, och afkastla nu åhrligen någothö; intet något owanligt har blifwit funnit i dem. Nägre af insjöarna äro tämmeligen fiskrika, uti hwilcka män-

ge slags fisk ibland lyckeligen uptagas. Hwad hafs opländningar angår, så skola, efter en 100 åra mans trovärdiga berättelse, Gamle Carleby Stadsboarne seglat öfver stora stenudden Letto för 90. år sedan med stora 50. 60. och 70. tunnors drächtige lastbåtar; udden ligger ifrån åmynningen $\frac{1}{4}$ mil, och ifrån udden til skogen $\frac{1}{8}$ mil, hwarest höga sandbanckar med tall, björck, hägg och wide bewaxte skiönjas, emellan hwilka höga backar och udden de seglat, men nu besinnes samma ställe oplandat och med saltings gräs bewuxit; sammaledes skola de med desse sina lastbåtar et annat wida streckande, oplandat, och stenuddigt ställe, et stycke ifrån det förra, på samma sida liggande, då kunnat segla öfver; ofwan för hwilcken udd växer på the där belägna sandbanckar, *willa ärter*; som gifwit innewånarena den tancka, at the kommit dit af något i fordna tider, tå thet varit under watn, förolyckat fahrtyg; men lærer ei annat wara, än *pisum marinum* Linnæi Flor. Svec. 608. En och annan insjö finnes här, som har dubbel botn.

§. 7.

HÄR i Socknen finnas ei färdeles många stora berg: de så här äro, gå i färskilte wäderstreck, och äro måst med tall-myror omgifne; af dessa märckes förnemligast Huhmarmäki, et utaf Socknens störste bärg, ligger ifrån byen i öster; uri hwilket, stora gråttor, diupa hål, och underjordlika gångar berättas wara. Louwetwuori, et högt bärg, på en holme liggande, af tall-skog och kiärr omgifwit, är hiskeligen brantt, och har ifrån öfwersta spitsen et öfwermåttat stort stycke fallit ned; den nedfalne stenen har utgiordt et stort hål under sig, hwarest björninnor wid sine ungars framföddande säges ofta hålla til; märckwärdigt är, at innewånarena ifrån långliga tider ei beså sine åkrar, så länge norra sidan

sidan af samma berg, med någon snö skönjes öfvertäckt, men så snart snön smältes, äro de färdige at förrätta utfäningen, emedan de för wisso sluta, at då jorden på den sidan blät-
tar sig, skall den wara befriad för tiäla, ty här flyr ei snön för bort, innan andra ställen af solen opwärmde äro; orsaken är, at jorden skymmes af det öfwerliggande bär-
get. Raurawuori är äfwen et stort bärg, här säijas ock, at diupa hål och underjordiska gångar ikola finnas, hwarest bärgstrålen, äfwen som i Huhmarmäki, menas hålla til. I de förste bärgen äro bärggrytor, hwilka efter starkt rägn skönjas med watn opfylte, och behålla watnet länge hos sig.

§. 8.

EN ymnighet af goda kiällor finnes i denna Sockn, äfwen gifwas här kiällor belägne på bärg, hwilka hafwa lika som et oljachtigt watn uti sig. Nu wil man nämna et och annat om några tynnerliga kiällor. På östra sidan om Raurioby ligger en kiälla, emot Yliwiesca uppå et bärg en mil i ödemarcken. Berget är belägit uppå et låglant land, omgifwit med biörcke skog; warandes bärgets längd til 15. å 16. famnar, des bredd til helften däremot, samt högden högst 3. famnar. Negden eller den et litet stycke ifrån detta bärget warande parcken består af en widlöftig sandmoo, hwarigenom kiällan har sine många gångar, och tar sin underliga opstigning med et ständigt kokande på detta bärg. Widden och bredden af sielfwa kiällan är som på en stor tunn-eller litet kar botn. Watnet har intet utlopp, utan kokar på alla breddar jemt, och pöser upp, just som på en jämtkokande kittel, hon tyckes äfwen wara om winter tiden warmare än andre watn. Gemena man har then tro och sägn, at kiällan är allenast för några wissa bekant, och at de jämwäl ibland haft både stor swärighet,

het, som ock äfwentyr wid dets upfinnande. Ordfaken härtill säges wara offerandet, som wid watnets afhämtande wärckeligen fordom tilgät. När omsider kiällan igen funnits, har sökaren warit förfedd med en offet penning, som bestått af et silfwer styfwer-stycke, då straxt en menniskio skapnad, som et nakot barn, skolat uti watu skiålet, wisat sig, och med öppen mun emottagit offer penningen; hwar på watnet sedan blifwit hinderlöft tagit; men ofta skall ock händt, at desse offerare med förskräckelse måst fly derifrån, affkrämde af faseliga spöken. Detta skall äfwen händt enom, litet för sidsta feigden, hwilken war en besynnerlig offerare af detta rum, och ofta på förefagde fätt, derifrån afhämtat detta hälflowatn; sidsta gången han där war, skall han så blifwit skrämde af spöken, at han af häftigt löpande och förskräckelse, fick blodspotning, och därpå en följachtig död. Detta alt har jämwähl en Soldat, som flere gångor dit warit, om sig sielf berättat. At i kiällan ligger mycket godt, och en stor hälsokraft, kan at flere prof skiönjas; at förbigå andra rön, har uti de swäraste ögnesiukdomar, Hert Com. A. FORTELIUS haft öfwertygeligaste bewis, på et sit barn, som uti 8. weckors tid, för sina ögon war i en olidelig pina, men straxt wid detta kiällowatnets undfående och brukande, fick i största hast sin syn igen; uppå många andra har äfwen detta kraftiga watnet federmehra wist en besynnerlig wärckan. *Marckula kiällan* har sin uprinnelse ifrån et widsträckt stenigt berg, och går genom en därwid och omkring liggande sandmoo, brytandes ut i åtkilliga öppningar, och utgör en liten bäck, som rinner i Siefwi träsk; och är både denna kiälla, som ock en del af den ifrån henne utflytande bäcken aldrig tilfrusen, eburu starkt winter det är. Watnet är som klaraste Crystall, har en amper smak, och när det giutes i et glas, besynnerligen i en silfwer bågare, fätter sig på alla sidor

fult,

fult, som de aldrå wackrafte fkinande pärlor, de störfta fom stora knapnåls knoppar, och ännu större. (*) Annors lemnas eftrer detta watn en hög fwart materie, hwarmed bönderne fwärta fine walmar och andra tyger (**). En kåftelig hälfo-brun, hwaraf mängen röntftor nytta, skall wara i Hapajarfwil på et högt ftälle belägen.

Många kiällor öpfuga ifrån berg, fand och ftenbackar. En mineralifk kiälla wid gården Partanen, har undergått et befynerligt öde, i det kiällan skal mitt om natten med hifkelig jordbäfning flyttat fig på underbart fätt til andra fidan om gården, famt med äfwen få ftor jordbäfning inkräcktat et ftykke åker, genom fkurit och utgräfwit åkerftycket; när jordbäfningen ftadnat, begifwer fig det förkräckta folcket at underfökia ordtåken, hafåa få til kiällan förft, men röna ei den minfta öpfung, utan jorden fammandragen; efter närmare grånfkning märcka de kiällans underliga flytning, famt huru kiällan på andra fidan intagit fit rumm. Kiällor med ebb och flod, eller något dylikt, påftå inbyggarena äfwen här gifwas; til bewis derpå nämnes; *Cangasbrun* i Yliwiefca, belägen på en backe, i hwilken watnet ibland förminfkas, andra tider förmeras, famt blir grumlogt, när ftarckt wäder oplåfer; orfåken tros härröra derutaf, at brunswatnets öfre yta, i hänfende til brunnens diuplek, näftan tör fwara emot åens högd och diuphet, och hafwa med den famma nära förening, emedan brunnen ei längre befinnes derifrån, än $\frac{1}{2}$ fierdedels mil. Wid brunnarnes gråfning har intet owanligt funnits i jorden.

§. 9.

Luften är här ren och hälfofam: prof derpå kan tagas af folckets fundhet och höga ålder, hwarom förut är hand-

D 2

(*) Om delfe kiällor här (**). Com. A. Förtelius min fpynerlige vän och gynnare lemnat mig underrättelfe,

handlat. At wissa orter i denna Soken äro mer hällofarna än andra, synes mycket troligt, och har man märckt, huru någon smitto, ohälsa, samt en och annan sjukdom emot wanligheten på någre ställen mer grasserat i sednare åren, besynnerligen har i thet näst förledna, forfarits, at flera hetliga och smittosamma sjukdomar härskat i de byar, som närmare til hafsbandet ligga, än i de andra längre opp. De sjukdomar, hwilka i de sednare åren i synnerhet varit gängse, äro följande: år 1741. grasserade här en starck rödfot, då genom henne de dödas antahl 3. om icke 4. gångor de föddas öfwerträffade; siukan blef straxt efter miswäxte åren något gängse, men utbrast i synnerhet på omrörde år; hwarutaf härrörde detta ymkeliga tilståndet? om icke til en stor del af den spisning, och elacka mat, som det arma folcket, i brist af annat, nödgades gripa til, at uppehålla lifwet med; det war ömkeligt at se, huru det fattiga folcket af denna siuka pinnes; den af kiölden skadda, bortwisnade och råstade faden nyttjades af dem til maat, hwilken enär den i magen nedswälgedes, kunde ei åstadkomma någon hällofsam och god närings saft, utan på pinsamt sätt slet blodet i kroppen lös; långt gangneligare spis och större bistånd tilbrackte barek och mälle brödet desse i trängt och beängstat tilstånd warande innewånarena; hwaraf wärckan och påfolgden war hällofsam och långt dragligare, än den förra. På 1748. åratäl, woro inbyggarena med starck mässling bekajade; siukan träffade in på den hetaste sommartiden, då många af denna fahrfoot gingo i thet tyfta. Uppå sidste åren hafwa innewånarena, synnerligen ned wid moderkyckian, af sällsamma sjukdomar, håll och styng, hitzig feber eller bränsiuka blandat med diarrhoe, anhäftade och ansatte blifwit; märckwärdigt är, huru inbyggarena wid hafsbandet, til och med Yliwiesca och Siewi uti myckenhet dödt, då man i de öfre byarne af Soken utaf siukan intet färdelas wetat, Folckets mästa mat och dryck bestar

består i stamp, barck och fädes bröd, salt fisk och surmiölk; undantagande då jagande och fiskerier beqwämli- gen anställas och lyckas, hafwa de läckrare rätter; an- nors fordra de ständigt om mårnar och qwellar kokat mat, så wida deras qwinfolck kunna bättre hinna der- med; men middagarne låta de sig nöja endast med salt mat, och surmiölk, och äfka då ei större tilredning. Uraf binnike masken hafwa många Soknens inbyggare blifwit plägade. Här wil man nämna et och annat, som tyckes förtiana någon upmärksamhet, hwad wäderleken angår. År 1739. inföll om sommaren uti början af Augusti, då den utfädda faden stod frodigast och ömmast, en owanlig kiöld, som otroligt skadde brådden, öfwertäckte jorden med tiock fräst och snö; träden stodo häraf helt hwite; kiölden påstod i 3. nätter å rad; annors föllo ei löfwen af träden hela den följande wintren, och alla de 4. å rad följande fräst åren. Staxt efter förra flychten har en owanlig het sommare warit, men folcket kan ei wist minnas årataler; skogselden kom ock därtil, som lade de store och bästa skogar uti aska. År 1749. war en mycket warm sommare, då ock skogs elden gjorde stor skada; hwarföre bönderna kalla denna sommare *palåkeså*. Gammalt folck påstå, at på långliga tider ei fallit mera snö, än år 1749. då den på många ställen legat til 8. quarters högd. År 1730. war en hifkelig hetta om sommaren; då de bästa och tätaste skogar uti de fläste Österbottniska til Norr belagne Soknar blefwo genom skogseld til aska förwand- lade, och kallas denne sommar allment *palåkeså*. Den altför långa våren war 1741 och kallas af bönderne Pitkåkwat. Stårck åskedunder skal här 1725. och 1726. tildragits; men det owanliga åskedundret timade den 5. Junii 1728; då hela Himmelen af ständigt blixtan- de stätt i liusan låga, oändelige dunderskått, brak och gny

gry hörts i luften; folcket kunde ei göra sig något ögnableck säkre; denné starcka åfkan lemnade icke alle inbyggare ofkadda, ty et fruntimber blef af den ihjäl slagit, och föll knall och fall död i sit hus på gälfwet. År 1740. påstod den hiskeliga Andersmässö ståtmen, som nederkastade skårstenar och tak, skakade husen med sit häftiga anfall, kullflog de störste och rakaste träden i skogarne; en dylik storm war äfwen 1747. och stormen wid Simonis Judæ tid år 1752. war ei stort sämre. Andrea dags hiskeliga storm wäder skilde ifrån den ofwan nämnda, weta bönderne almant tala om, men gitta ei säja åratalet. De mycket lindriga och leniga wårarne woro 1739. 1740. 1741. och 1742., hwilka opennade äfwen woro fattige år. Den största watuflod, de äldste warit åfyna witten til, har år 1749. tildragit sig; årtskillige små bye broar och miölqwarnar danffade då med floden, watnet öfwerfwämmade åkrar och ångiar, och tilskyndade innewånarena margfalt stor skada. Owanligt hagel hafwa innewånarena förfarit år 1735. den 11. Junii; då wid middagstiden under starck torn dån en myckenhet fyrkantigt hagel föll, hwaraf en del woro stora som musquet kulor, och en del långt större; det kom ifrån sudwäst och for åt nordost, kullflog både winter-och wår säden därest det framfor, förderfwade til en del hus taken, sönderflog alla fönitren på den sidan, dädan haglet kom. Måsta delen af rågen nödgades man sedan slå ned med lisa, och stacka; kornet reste sig ifrån roten någorlunda, hant ock matas tämmeligen, men hampan syntes icke ens til. Detta Guds Allmachts wärck war förskräckeligt. På wäggarne ses ån i dag tekn efter, huru haglet fallit, sammalades på takveden. Ångarne, där detta owäder framfor, woro som af boskapen nedtrampade, och löf föllo til en stor myckenhet af träden. När denne skadan skiedde på Sieswi backan, föllo allenast någre droppar i Kyrckbyn, men

dånet

dånet af owädret war i allas öron, samt et fländigt dun-
drande. Kalfwarne, som i början af owädret gingo under
backan, blefwo så illa slagne, at några af dem dödde, nå-
gra hade stort mehn i längan tid (*). Bönderna föregifwa
at det regnat fordom små limachtige blöta maskar, hwilka
en tid rörts, men dödte, då solen börjat badda och opwär-
ma dem.

§. 10.

Inga färdeles mineralier har man här ännu blifwit warfe;
berget Gunnars, hwilket Herr TUNELD uti sin Geogra-
phiska beskrifning, efter den underrättelse han fått, gör til
Silfwerbärg, befinnes efter witra mäns ompröfwande bestå
af swafwel kies, och ei anledning gifwas til Silfwerthalm.
Järn fand finnes här på åtskilliga ställen, och har den i A-
lawiesca blifwit tagen uti ymogheth, så at några gårdar,
då deras Järn hamrar warit i stånd, tilwärcat järn deraf;
åfwen berättas järnmalm finnas somligstädes på siöbotten. I
Pidisjärwi upgräfwes en förtreffelig lius ocker, eller så kal-
lat Kyller farga, denne wackra mulen ligger på et lågt
ställe, är af rödaktig färg, och smältes lätt i wätnet; til denna
liusockren flöter et bärg, hwars ena kant öfwerhöljes af den-
na myllan; de där närmast intil boende nyttia henne til zi-
rar, och bruka öfwerfryka sina kistor med myllan, blandad
med tiärpwart. n. Til bryn och qwarnstenar pläga somliga
innewånare utwälja de bästa oh lämpeligaste stenar ifrån
Forlle stränderne och steniga ställen, hugga och laga desse
til flata och jämne; man får dem til inre wärde och nytta
ibland så gode, som de, hwilka ifrån andra orter hitföras,
och dyrt betalas måste. Tegel slås här til egit behof,
och är wid utes tilwärcning intet färdeles at mär-
kas; obränt tegel nyttias mycket i Soknen. Ingen Kalck-
steen,

(*) Detta owäder har Com. Salig. Herr Simon Achrenius kartteligen
anmärkt i sin Almenacke, och Souca Stud. Herr Henr. Achrenius mig meddelat.

steen, här man ännu blifwit här warfe. Alun finnes nere mot fiökanten wid de höge åbackorne. Oppe i Yliwiesca Capell är et ställe Rapackonefwa kallat, som skall wara et fält, ungefärligen af $\frac{1}{2}$ dels mils längd och bredd, samt hafwa den egenfkap, at der aldrig wuxit eller wäxer något gräs, samt äfwen, at den i torra somrar fkiuter upp en materia, som til alla delar har smak af alun och kan med största nytta brukas wid färgande, det åtskilliga förfökt; äfwenledes är därtädes et ställe, hwareft bokskapen om sommartiden hopetals stanna, och slicka jorden, hwaraf stället kallas *nuolunperä*; denne jordmän, innehällande befynnerlig fältta wid färgande och andre hufstarfwelige tilredningar, har ännu ei blifwit förfökt,

§. II.

EHuru orten ligger långt til norr, så saknas här dock ei om sommartiden hwarjehanda räckta örter och blommor, hwilka präla med de skönaste färgor. Den som wid samma tid refer genom desse orter, skall tro sig kommit i sielfwa Flora rike. Mitt ändamål är ei nu at opräkna alla de wäxter här finnas. Jag wil endast nämna dem, som innewänarena weta använda sig til nytto. De trädslagen, naturen i Socknens sköte nedfatt, äro: rön, hägg, wide, fälg, asp, ahl, biörck, wiwang, tall, gran, röda och swarta winbärs-kalfbärs buskar m. m.; af förenämde, nyttia någre Rön til prydnad wid gården; äfwen har jag märckt dem hafwa små wackre tallar på hummelgårdarne planterade, endast at låna dem behageligare utsicht. Dessutom har man här tilgång på åtskilliga slags bär, som hjortron, hallon, smultron, äkerbär, blåbär, lingon, odon, tranbär, röda och swarta winbär, tågbär, kråkbär och swinbär; dock duga desse sidstnämde ej at ätas. Om nordan wädret och frälnätterne ofta om wären ei skadde de spåde blommorne, kunde

kunde större ymnighet wäntas; hjortron-blommorne erfarra fram för andra, wädrets skadeliga wärckan: Hjortron och lingon äro näst de endaste, hwilka inbyggarna plåga insyfta. Det äro intet särdeles många växter, som folcket sig här betienar af til läkedom; Linnæa, (flor. Svec. 522.) af Finnarna *Uwans ruohor* kallad, brukas til almänt läkemedel emot bönwärc, och berättas den wara mycket god därtill, enär de ömma och siuka ställen med samma Linnæa badas och hötas. *Kiellar balls bär*, Fen. *nasian marjat*, skola, jämte det de tjäna til mångfallig läkedom, i synnerhet wara nyttiga at bota rijs hos barnen; äfwen ei oäfne at dämpa swulster. Med rågmjöl, fint tuggadt ahlbärc och litet af tuggadt widebärc, skall rofan dämpas; om än rofan wunnit högsta insteg, skall dock detta, näst den Högstas hielp, biträda til siukans fördrifwande; annors göres af widebärc et läkemedel emot ormbett, som hålles kraftigt, at utdraga och utfuga förgiftet. Med mjölon rijs, (flor. Svec. 339.) Fen. *Sian marja warret*, hela bonde gumorne lame och halte Kreatur, och boskap, som fått lyte, the koka örten bras länge i watn, och höta sedan Creaturet med den kokade örten. Fattigare inbyggare hafwa warit twungne, i synnerhet då miswext år infallit, at förnöja sin hungroga mage med bärc och mässe bröd; det senare bakade brödet, har wid knådningen blifwit utblandat med allahanda slags bär; et sådant bröd får då en smak af sött-surt rågröd, och bekommer des nyttiare ei illa. Strandrägen, (flor. Svec. 106.) hafwa de förfökt bland andre, at använda sig til nytta, men ei kunnat komma til så alment bruk. Uti sidsta fattiga åren tilbrachtes här en ynckelig lefnad; almogen hade ingen tilgång på näring, och måste efter all penninge utförfel sweltta; födobristen nödgade då innewånarena at söka allehanda löfliga utwägar, hwarigenom de i närwarande tilstånd kunde förhielpa sig; nä-

gon af dem wid närmare omhugfan upfan först den öfwer
 alt på hårdwalls ängarne växande *Biftorta*, *Flor. Svec.* 321.;
 med denna anstältes förök, om icke den beqwämligen kunde
 nyttias til födo; och sedan man sunnit des blommor och
 frö ei smaka så illa, började innewanarena af mindre wil-
 kor uti dessa fattiga är betiäna sig af dem til maat; man
 nyttjade den med största förmån til miöl, som ock i stället
 för ärter; alle, hwilka hade boskap, tilredde af Biftortan,
 som malad eller hel war, med miölck, en härlig och wäl-
 smakande rätt; de fattigare kokade denna i watten, och åto
 med ingen osmak den af henne kokade wällingen; jag har
 self hört dem berömma den tilredda maten af denna ört,
 och yttra sig, at om de med miswäxt är än blefwo hem-
 fökte, wore denne, en af de aldrabäfte, til hwilken de
 skulle trygga sig; eljes ätes blomman af dem, men ei roten,
 som hon står, enär de äro stadde på ängarne. *Rumex Flor.*
Svec. 295. är äfwen här med fördel brukat til bröd. Kål
 och ärter har almogen utsädde, som utgiör mästa winter ko-
 sten. Lingon med rågmöl i hopblandade nyttja somliga til
 wälplägning, då befök af förnämre anställas. Uti dricka
 lägga de ei några örter; somliga, fast så, utkrydda brän-
 winet med *Lilio Convallio Flor. Svec.* 273. och Tall-
 struntar. Utaf *Vides* blommor hafwa wisse Stånds Perso-
 ner börjat tilwärecka bomull, som går någorlunda an och
 ei färdeles misf lyckats; bomullen är anwänt til stopningar.
 Följande örter bruka innewanarena i synnerhet at färga med;
 Säfaxen, då de äro i sin grönska, tagne af qwinfolcken,
 och med alun betade, kokade och rörde flitigt omkring,
 gifwa ullgarn doppat deri en behagelig grön färg. Med
Matarat färgas röt, hwartil roten, men ei Knopparne, är tien-
 lig; den reglan föreskrifwa bonde gummorne wid tagandet,
 at örten med rötterna tidigt bör tagas, ty annots förfwa-
 gas rötterne, när de förwäxa, hwaraf de til nyttan besu-
 nas

nas otjänligare. En ört Johannexen ruohot, kallad, (läk ofelbart wara Tanacetum), pläga de färga grönt med, och gifwer örten en behagelig färg; växer i skiaren på holmar, emellan stenmarck. Sten-mossa, Fen, *Kiven tiroe* tillkyn- dar inbyggarena en wacker brun färg. Lycopodium, Lin. Flor. Swec. 850., optecknas äfwen som et bland deras färga gräs; med denne färgas på det fättet, at watnet med örten en tid bortåt får surna, sedan kokas det furnade wat- net och örten med luut, och sidst slappas tyget uti; fär- gen blifwer gul. En del färga swart med slagget af stora slip och wefwe stenar; eller gruset som ligger på botnen, blandat med swart Kärr mylla; desse tjäna dem til mate- rialier uti detta slags färgande. Med blomman af Hyperic- um Flor. Swec. 624. färgas äckta rödt. Af biörcke löf- wen hafwa innewänarena lin gula färg.

§. 12.

ATskillige slags fyrforade diur uppehålla sig här i Sok- nen, som Elgar, Biörnar, Wargar, Renar, Loar, Fil- fras, Räfwar, Märdar, Siälar, Harar, Uttrar, Hermeli- ner, Ekornar; af desse äro någre mer rara, somliga almän- nare och fees i större mängd. Utaf Foglar kunna nämnas, Gäll, Swanor, Tranor, Tiädrar, Orrar, Rypor, Hierpar, Örnar, Hökar, Änder, Wiggas, Glökar, Rapphönor, Rega- pipare, Wipor, Kärpar, Kråkor, Skrikor, Skogsdufwor, Skator och Traftar; utaf de mindre, Stiglitfar, Rönackor, Hämplingar, Domherrar, Klärkar, Talgoxar, Swalor, Tettingar, Bosnkar, Rödfiortar, med flera, som ei i hastighet kunna upräknas; På Fiskar är intet håller i Soknen brist: Lax, Gläddor, Braxar, Abborar, Fo- reller, Sijk, Grös, Idar, Harrar, Näijenögen, Ålar, Ru- dor, Simpor, Giers och Strömming, fänga innewänarena mer eller mindre, af somlig slags fisk hafwa de allenast fede

någon då och då. Innom Soknens omkrets skola ormar af fiskelig storlek finnas; grodor, ödlar, ormsläar, snokar, och kopparormar ses här äfwen. Af skrid-och yrfå, såsom getingar, wäspar, flugor, brömsar, tårackor, fiärilar, trällsländar, watulöpare, gräshoppor, Spinlar, med flere, är i Soknen en myckenhet; binnike-barn-och mete-mafkar skönjas äfwen här. Innan jag utför inbyggarens närwarande fät, at fånga de nyttigare diur, foglar och fiskar, wil man anmärcka de fordnas elg-gropar. Dessa gropar, såsom minnes märcken efter de fordna inwånare, jag menar Lapparne, ses ännu åtskilliga på uddar och sandhedar. Den berättelse de gamle fådt af sine förfäder, är, at Lapparne uti dem fångat Elgar och Renar. Gropen skola de haft täckt med rijs, och på bägge sidor nedfält stora trän, hwilka såsom en gärdslögård förhindrat dem at slippa fram annorstädes; hwarföre då någon Elg eller Reen, ifrån måsar skulle taga vägen genom desse uddar och Sandhedas, måste den nödwändigt här framfara, och olymedelst föll i gropen, samt blef där fången. Fiskandet förrättas här på wanligt fät med not, nät, tyssior, katifor. Foglarna fångas gemenligen med snaror. Wildiuren utödas mest genon skjutande; däck fås äfwen åtskillige af dem uti warggropar: Råfwar och harar fångas med saxar, wippor och andra giller. Ehuru man winlagt sig, at utrota sådana skadediur, så är dock ännu et anseeligt förråd deraf qwar, och pläga både Wargar och Björnar understundom göra stor skada på boskapen. Det skulle taga här för mycket rum, at upräkna alla de nyttor, innewånarena göra sig af diurriket; wi wele endast nämna en och annan mindre bekant: folck som af stämna och hårdt lif plägas, betiena sig theremot af torndystrar, sålunda at the taga öfwersta skärpan eller elytra fint stött, gifwa dem så åt patienten i miölck, då den siuke skal derpå komma sig före; samma medel

medel brukas ock för boskap, som af denna sjukdomen plågas, hwilka straxt efter intagningen skola befrias. Up- på biörneggallan sättet folcket har et stort wärde; det är ock derföre, som biörneggallan är här mycket dyr. Med spinlar plåga innewånarena bota folck, som äro af Lienteria anfatte; det sker sålunda; man tager en stor spinnell, innesluter den uti et fingerbår, och täpper braf fast, at den ei måtte slippa ut; omkring fingerbåret bindes tråd och hänges på den wanmäktigas hals; tråden passas så, at spinneln hänger wid magen för bröstet, och lämnas här at hänga et dygn; hwarefter den tages bårt; hwarigenom den sju- ka säges mista sin pina samt then olideliga wärcken, och återwinna sin hälfa. Spinnel-nät brukas annors öfweralt på får och wid skadeliga tilfällen. Vespertilio Svec. Flä- dermus, berättas vara förträffeligen nyttig för creatur, som hastigt blifwa sjuka, och skal efter intagningen straxt wisa anseelig wärkan. Ormkött brukas mycket till häf- tiga sjukdomar; i synnerhet berättas skinet, hwilket orm- men om wårarna sig afkläder, vara et kraftigt botemedel för hästar, som af skott angripas. Kiäppar med hwilka de dödat ormar, sättas i kålgårdar, och hålles före, att kål- maskarna härigenom fördrifwas. Allas enhälliga berättelse är, att myckenheten af fogel och fisk nu anseeligen aftagit mot det den fordom varit: hærtill kunna gifwas åtskillige or- saker: en myckenhet af fogel utödas årligen genom skiutan- de, i synnerhet af folck, som under ynglande tiden i mycken- het söka at uran estertancka döda modren från ungarna; åfwen genom de allstädes brukade snaror och gillier; äggen bårt- tagas både af folck, som söka att förnöija sig med någon kitsan- de wälsmak, som ock af wallundar, rodfur och roffoglar. Sam- ma kan på wiff sätt lämpas til fisker, som nu så aftagit, at fiskan- de näppeligen nu mer lönar mödan, hwilket wederbörande foknemän weta påstå; Åens och träskens upgrundande tör ofsefbart

hafwa bidragit til den öfwerklagade flke minskningen. Uti åtskilliga träsk, hwarest fordom warit en ymnoghet af rudor, äro de af glupke giäddor så utödda, at det är säl-
 fynt mera få se någon i dem. Somlige af de närmaft haf-
 wet belägne bruka att förtiena något ig-nom siälefänge,
 hwilket förrättas af dem sålunda : om wararna bittrida se-
 gla 4. a 5. personer ut på hwar båt; enär de blifwa war-
 fe något stort isestycke af half mils storleek, segla de dit,
 draga up båten på isen och rusta sig så til wägs ; få de
 då se någon siäl, begifwa de sig til honom på en färskild
 thärtil giord skida eller meda, klädde i hwita kalffkins
 pälfar och gråe myssor på hufwudet ; pälsen bör wara hwit
 att siälen ei må kunna skilja karlen ifrå snön, och myssan
 grå, at det efterjagade diuret må hålla karlen för en af sit
 släkte ; imedlertid siälen nu hwilar sig på isen, drar kar-
 len sig med en til samma ändamål giord staf med jern-
 spitz uti ändan småningom fram, lutandes sit ena knä
 mot medan ; ju nermare han nalkas diuret, ju större för-
 siktighet bör brukas ; karlen ställer sig då och skickar alla
 rörelserna efter siälens underliga åtbörder, och under thetta
 småningom drar sig fram, han bör noga och wäl i åckt
 taga huru siälen runkar hufwudet, och passa runkningen
 efter siälens ; medan siälen då på isen baddar sig i solwär-
 man, förundrar den sig öfwer karlen och intages af stor
 glädie ; menandes twifwelsutan den förwäntade wara en an-
 nan siäl, yttrandes sin fågnad med hwarje löijeliga åtbör-
 der och uphöijande sitt underliga liud ; karlen har en så
 kallad skräfta i handen, hwarmed han swarar siälen och nyt-
 tiar henne att upwäcka ännu större förundran hos detta
 diuret ; änteligen efter desse anförde lekar wet den i dwa-
 lan liggande siälen, medan hon undrar och wäntar sin
 cammerat, ei ordet af, innan den, genom en kula blif-
 wer jägaren til roof.

S. 13.

INnan man handlar något om åkerbruket, wil jag med få ord nämna jordarterne i Socknen; ned wid lökantten finnes sand med ler til 2. 3. och 4. alnars diuplek; god diup swart mylla blir man ei mångenstäds i Socknen warse, och är den endast hel tun; oppe i Socknen utgör lermyllan på fläste ställen den mästa jordmänen; på gäsjord, klapper och mojord gifwes här ock godt förråd; den öfriga utmarken består af moar och mosar, hwilka hafwa dels grof sand, dels moo til grund. Enligt den förteckning, som kronobettjänterne under den 28. Julii 1744. uprättat, til följe af Herr Landshöfdingens Grefwe CREUTZES ordres, som grundar sig på den tillförordnade œconomia Commissions, öfwer Finlands uphielpande, gjorde anmodan, finnes, at i Socknen warit åker til Råg och Kornsfäde 774. tunnor och 8. Cappor tilhopa, hwaraf warit befätt 461. tunnor, 4. Cappor, och 313. tunnor och 4 cappor i träde, af hwilka i trädelligande nägre warit i lunda. Hummelgårdar äro här äfwen anlagde, och är med demsa wida kommit, at redan funnits för några år 4060. hummelfänger opfatte; detta antal skal i anledning deraf wara oprättat, at *Hans Majestets* bref til Landshöfdingen ankommit, hwaruti blifwit befalt, det alle hummelgårdar och fångar i dem recknas måtte, och rötter til hela landets nytta allom erbjudas, samt summan på hummelfångarne efter hög befalning til Commercie Collegium insändas. Ehuru de dugeligaste plätzer och bäste fadeständande marcker til tämmelig myckenhet finnas uptegne til åker, blir man dock på många ställen warse stora stacka fält med buskar, små fåg och tuswor bewäxte, hwilka warit fordom de härligaste åkrar, kurnandes man ännu på desse klartigen se fårarne och diken; orsaken at desse åkrar kommit i en sådan wanhäfd, har dels och förnämligast härrört af fiendliga tider, hwilka giordt för mycken brist på folck, dels at åkrarne legat för långt borta,

bortta, dels af de tyckt jordmänen hafwa warit fwär at opbruka; på somliga ställen har ock warit nödigt, at lägga en del af fädana ställen til äng. Få äro de i Socknen, som hållt i goda år spara få mycken fäd uti sine bodar at det kunde räcka ännu et annat år, deras förråd är gemenligen mot wären ganska ringa; den räknas wara en stor hushållare, hwilken, sedan utlagorne och räntorne äro utelwererade, utfädet sparadt, och den samma hållit sig oblandat bröd, på bästa åren har något i behåll och qwarstad, som fällan skier, utan nödgas merendels få de fattigare, som många af de rikare, synnerligen wid infallande miswäxt, gripa til stamp- och bärcke brödet. Åkerbruket kunde til långt större högd bringas, i fall det myckna tiärubränneri något blefwe förminskat, och bonden wändes at heldre bruka wäl sin lilla åkerjord, än at inkrekta mycket, det han ei hinner sköta, derigenom åkren lämnas wanhäfdad, och altsammans handhafwes illa. Til inbyggarenas beröm kan det räknas, at skogsparcker och ställen dem man hållit för aldeles onyttige, och hwilka ei tyckts gifwa hopp om någon förädling, hafwa nu i sednare tider, under namn af skatte hemman, blifwit uptagne, upodlade, och til ständig nytta brachte; så at folck, som futtit härtils i usla koiior, hafwa börjat blifwa de trefnaste landbrukare. Den af *Hans Kongliga Majestet* allernådigtst tilstadda hemmans klyfningen har ock mycket bidragit til landbrukets uphielpande. Åkrarnes årliga indelning skier på det sättet, at uti största delen af Socknen delar hwar bonde sin åker i 3. delar, nemligen en del är befädd med råg, den andra med korn, och den tredie ligger i träde; när åkren burit råg, giödes den hösten eller winttren derpå, befås så följande wår med korn, och hösten derpå lämnas den at ligga i träde, hwarefter den åter blir rågfädd; men uti Pidisjärwi by, samt uti en del af Alawiesca, hela Yliwiesca

ylwiesca til och med Siewi by, brukas åkren i 4. delar, då den såges gifwa långt anfenligare indrecht, än esten den wanliga afdelningen uti 3. delar; desse jordbrukare tro sig hafwa i långliga tider af slikt funnit få stor förmodn, at de ei mehra stå at öfwertalas til ändrande af samma inrättning på deras åker. Detta åkrens brukande i 4. delar skier således; $\frac{1}{4}$ dehl är alla åhr betädd med råg, $\frac{1}{4}$ med korn, men $\frac{2}{4}$ eller hälften af hemmanets åkrar ligger alla åhr i träde. kornet fås altfå aldrig i rågstubb, som öfweralt annors är brukligt, utan trådes få wähl under kornet, som rågen, hwilcket utom des är redan förra åhret under des liggande i träde färdigt giödt. Eljes giödes åkrarne flitigt öfwer alt, och släpas giödningen på åkrarne mäst om hösten; man brukar härtil merendels den giödning, som faller i fågård; ty de äro få, som pläga här samla sopor, torf, rutna stubbar, granris, affal wid gårdarne, och annat affkrap, at öka giödningen med. Samma åker redskap nyttias här i socknen, som annorstädes; Jag känner dock en landman, hwars åker består af eländig landjord, hwilken med spåda plägar wända sin åker, och låter sedan welten efter flitigt harfwande gå öfwer den samma; han niuter ock efter detta åkrens brukande en den härligaste skörd, som kan äskas. Efter plöijandet kiöres med den öfweralt brukeliga harfwen, och de kokor, som på åkrarne med harfwen ei blifwit bråkade, söndras medelst klubbande. På de i träde liggande åkrar inquarteras boskapen om sommar nätterna för giödseln skull, hwarest de hållas til Jacobi dag; man brenner här spånor, gamla stubbar, och annat, som gifwer stark rök, at därigenom fördrifwa mygg från Creaturen: genom detta brännande, och i synnerhet genom den aska, som härmedelst lämnas quar, blifwer åkren ännu mera giödd. Dikandet förrettas gemenligen hwart 3. die åhr; då de förre igenfalne diken utwidgas och diupare

F

gräfwas.

gräfwes. Af råg och korn säde kan ei seijas, hwilket dera slaget bäst trifwes, utan thet förhåller sig efter wäderleken och jordmänen; dock trifwes rågen bättre i tårå år, än kornet. Vexten och mognandet skicka sig efter wäderleken; ju lenare sunnan och öftan wäder hugnar åkrarne med behagelig wärma, och medelmättigt regn wattnar matjorden, desto snarare befordras wexten och mognandet, och desto ymnigare skiörd har man at förwentta; twärt om skier, när nordan wädret, eller mycket rägn länge herrskar; enkannerligen nödgas man ärfara, at då wädret ifrån den norra kanten någon tid wahrat, och medbringa sine kalla dunster, ångor och töckn, som äro för de nya skått ofunda och mycket förderfwelige, synnerligen om uppå den starka blåsten, hastigt lugn påföljer, at intet wädret genom löfwen och annan skog förmår fördrifwa dunsterne, utan luften genom dessa ångor blir för kall, de spåda skått då förbrennas och bärtfrylas, hwars påfölgd är en usel skiörd. Utfäningen om wären plår förrettas in Medio Maij; sidst förledne sommar såddes kornet den 21. Maij, och sågs brodden efter 10. dagars förlopp mycket wacker framkomma; jordmän war sandig, luften fuchtig, och något warm. Den spåda brådden skadas sålunda understundom af kiölden; ja man har af erfarenhet ofra inhemtat, at säden på åkrarna blifwit bärtfrusen, då den stått i sin härligaste wäxt, och innan den hunnit mogna, då den växande säden om morgonen warit af en starck rimfrost, likasom med tiock snö öfwerdragen. Sumpar, dyar, sanccka och skadeliga ställen, hwilka allestädes til åkrarne stöta och dem omgifwa, äro i synnerhet de samma, som med sina sädes-frätande, kalla och förgiftiga ångor, de spåde skåtten angripa, och allestädes förderfwa åkerwäxten; går man ut om afsnarne på de skönaste och härligaste åkrar, som med de ömkeligaste och grödans sientligaste ställen lig-

ga i granskap, skönjes klarligen, enkannerligen om någon bläst dagen förut påståt, huru desse af de sumpige stäl- lens kalla opgångne dunster, lik som af rök, omgifne äro, hwilka för deras kiöld näppeligen en menniskia, mindre de spåda skått fördraga kan; så länge man ei är mera om- tenckter på desse myrors, kärns och wåta stälens utdi- kande, aftappande och uptorckande gör man sig såfengt hopp om en ymnig och härlig åhrs gröda och sådes wäxt; huru lät kunde icke desse onyttige ställen förbetras, uptor- kas och hieppas genom utfalls och andra twär-diken? åkrarna ligga på de fläste ställen wid och på åbackorne (jag un- dantager några enstakade små byars åkerjord), de fläste bak åkrarne liggande sumpiga ställen ses klarligen wara högre, än åarne; kunde altfa watuledningen igenom å- krarne bequämligen göras, synnerligen ther, hwarest wat- net bak åkrarne sielf lökt sig gångar och rennilar; i de öfri- ga aflägsne byar äro åar löpande til floderne, til hwilka wattenet från de fancke ställen kunde ledas, och diken samt watugångar så brede och diupe man såge nödiga, be- quämligen göras. Huru härigenom både åker och äng otro- ligt skulle förbetras, är lätt at finna. De sådes arter, som här af almogen plägar fås, äro råg och korn; hwete fås af någon enda ständs Person, Roswor fås allmänt i myckenhet af almogen. Hufwud- och rotkål plantera näst alle ständs personer, och en del af almogen. En stor del plägar utfa något lin och hampfrö, men ei med någon särdeles fördel; det räcker näppeligen til husbehof. Ständs Personerne hafwa små krydgålar, deri de så och plantera de allmennaste kiöks-krydder, som fallat, Persilia, me- rams, kyndel, morötter, palsternackor, röbet-frön m. m.; kryddgälen giödes med bönseträck af åtskilliga, och det med fördel. En och annan bonde har börjat med tobacks planteringar, dock ei ännu gått längre, än endast til egit husbehof.

§. 14.

ANgar gifwas i denna Socknen af allehanda slag, bät-
tre och sämre; de mästa äro dock fancka, fura, och mäs-
lupna. Uti den öfra delen af Socknen i synnerhet i Pidis-
järwi, Yliwiesca, Alawiesca och Ewijärwi öfwertreffa än-
garna mycket i godhet dem, som finnas i den nedre delen.
De ned i socknen boende, som lida brist på nödigt höbord,
måste gemenligen hwart år leja sig wissa ängs stycken af öfwer-
boerne, och förskylla demderföre. På måslupna eller fancka och
onyttiga ängars förbättrande har ingen ännu med så synner-
lig flit warit omtänckt, dock är klart, at de, om förstånd
och flit parades, kunna göras både mera bärande, och af
utwaldare höslag. Men som Herr Cand. *Calamnius* redan
förut, innan jag hunnit genom trycket utgifwa denna be-
skrifning, afhandlat det förnämsta, hwad ängskiörseln an-
går, uti sina kärta anmärckningar wid hushälningen i Ca-
lajoki Sockn, och det dessutan är omtalt af Herr *Mag.*
Pazelius uti dess anmärckningar om åker och äng skiörseln
i Österbotn, så håller jag ei för nödigt, at å nyo uprepa
det samma.

§ 15

UTi afhandlingen om boskaps skiörseln, som äfwen här i soc-
knen med tämmelig flit af innewanarena idkas, och hwar-
igenom de banat wägen at förskaffa sig sina utskylder, behöf-
wer jag ei wara widlöftig, emedan samma min Landsman handlat
derom. Innewanarena hafwa häraf så mycket, som deras
knappa ängar, och långa wintrar på denna ort kunna til-
låta. Efter Finska Commissions giorda anmodan uprätta-
des en opteckning åhr 1744. öfwer kreaturen, då i socknen
befunnos 1774. miölckande koor, 437. hästar; man skulle
tro, at antalet af desse Creatur sedan den tiden blifwit,
förökt, fast tämmeligen mycket deraf til de Handlande årlig-
gen

gen aflåtits. När sommaren är mycket torr eller höanden mycket våt, eller wintrarna mycket långa, kommer boskapen i socknen at lida ganska mycket; man nödgas då ofta af medlidande slå dem för hufwudet, sedan de blifwit så utmagrade, at näppeligen annat, än skin och ben är quar; manöker dock forut draga dem fram, huru man kan; åhr 1749. war stor brist på foder; den ena kunde då intet hielpa den andra. I städer käftade ett band halm 12. dal. på landet ei stort mindre; här i socknen halp man sig fram med rönn-och aspikaf, samt granris i 6, 7, a 8. weckors tid, och märcktes ei, at boskapen deraf sohr färdeles illa.

Fåår pläga ibland nog här dö: orfaken dertil lärer bland annat förmodeligen wara följande: de hållas hela hösten, wintern och wären igenom uti små och tränga kättrar, i starck värma, utan någon fri och ren luft; ei under då, om så ömtoliga Creatur icke härda ut, at hela den långa tiden fördraga en så warm och instängd luft; när härtill lägges groft och ufelt foder, och den ofta mot wärrarne timade stora bristen på det samma, så blir saken än klarare; af nyssnämnde foder brist nödgas bonden släppa ut fåren så snart marcken blir bar, at de kunna hafwa något at skafwa på henne; fåren se då ut som benrangel, komma från et täpt och warmt huus, som från en badstuga, uti en ofta mycket kall däfwig och töcknig luft; de kunna då nästan ogiörligen stå emot, utan måste sätta lifwet til; aldrin st kan man wänta, at de späda lamb skola kunna ofskadda gå igenom en så, för fähr i synnerhet, skadelig luft: det slem, som af snö och den långa wintern blifwit lämnadt på gräset och mareken, och det fåren då för hunger skull nödgas tilgripa, kan snart allena wara i stånd, at afhända dem lifwet.

Jacht och diurfänge är än i dag hos innewanarena öfelig, och finnas i socknen flincke och duchtige skyttar och skogsmän. Men som diurens antahl icke är särdeles stort ty wargar komma och fara, så förtiena de icke fynnerligen mycket härigenom.

§. 17.

Flkerierne idkas i socknen med något mehra alfware. Almogens närings sätt wid sockanten är til en stor del fiske med not, nät, stödiande och miärdor, hwarest fångas fiellfisk, som Lax, gieddor, abbor, sik, simpor och giers höst- och wår-tid til husbehof; men fällan til salu. Laxen fångas sommartid med nät och rystor i elfwen, men ei til särdeles wärde och myckenhet, nejjon ögon fångas med miärdor, af hwilka någon affättning kan göras til borgerfkabet. Strömming fångas af de wid sockanten boende, hwilka deraf kunna få ei allenast få mycket de sielfwe til eget behof bruka, utan ock at aflåta något til upsockneboarne. Sijk fiskas uti Socknens nedre del på detta sätt: Allmogen plägar om hösttarne bygga i elfwen giller eller så kallade pator af granris, inrättade sålunda, at et eller 2. par starcka pålar af 3. alnars längd och 3. a 4. tums tiocklek i stora ändan, nederslås i elfwen på strömmiga ställen, 4. eller 5. alnar emellan paret, emellan hwilka pålar stora och små löf-och granruskär fenckas och setas, at the äro mycket täta och måst hålla watten, och sedan fastbindas dessa pålar och the mellan liggande träden med vidielenckar; 2. sådana pator af ungefär 6. eller 7. alnars längd, satta något snedt öfwer åan emot forssen, ligga mot hwarandra på det sättet, at wid den ändan, som af patan wetter nedåt, och utför strömmen, är emellan bägge patorna eller dammarne en öppning af 3. alnar; men den ändan

ändan, som är up åt eller emot forssen, har utwidgats til 9, 10. a 11 alnar. Uti nedre och smalare öppningen, som omrört är, håller bonden nattetid hafwen, fästad på en båge af 7. a 8 alnars widd, och 5. a 6. alnars diuplek; i botten af denna haf är fästad 3. starcka tråder af 7. a 8. alnars längd, hwilka haf hållaren, som sitter uti båten, fäster om sin hals, på dett han desto bättre kan känna, när någon sjuk faller sig uti hafwen. Sijken brukar emellan Matts- och Michels mässö tiden ibland stiga up här i elfwen, och ibland sleppa sig neder för forssen och strida strömmen, då de nu omordade hafwor til deras fångande brukas. Märckeligt är i socknen med Laxen, hwilken då han börjar med hoppande wisa sig, går ei gerna mehra på nätet, utan undflyr det samma efter yttersta förmågo, och det som merckeligast är, så fångas i Calajoki Lax, då man i Lochteå ei wet derutaf; men så snart Laxfånget i socknen med näten afstadsnat, börja Lochteå boarne få Lax; någre få, hwilka lupit up i åen, och lika som dereft tagit sin boning, kunna underfundom med twång och skrämsleblifwa uti näten ingiärdade, men fås dock salunda mycket-fällan. Thet plär gemenligen skie, at så snart Laxen börjar häppa i Calajoki åen, förkunnar han Calajoki boarne, at nu taga upp sina nät, och förwara dem til et annat år, deremot förfäkrar han likasom Lochteo boarne om sin ankomst til dem, eller ock om et lyckeligt Laxfånge; dock om owanlig och mycket stark storm drifwer honom i Calajoki boarnes nät, är dett en annan sak. När Laxen wistas något länge i åen, blifwer den swart under buken, spräckloger uppå ryggen- och swart om hufwudet. Fiska, fångat förminskas arligen, som i de förra §:ne redan anmerckt är.

§. 18

För några år tillbaka bygdes här i socknen nästan arligen

ligen åtskilliga skepp, hwarigenom inwånarena förtiente wackerert; de största skepp här bygda hafwa warit 21. fot til kiölen, och inemot 1500. tunnor drächtige, skieppen äro på de Handlandes bekostnad i Gamle Carleby upbyggde, hwilka brukat dem anten sielfwa, eller förfått til köpmän i Stockholm. Men nu har detta skiepsbygeri i denna sockn aldeles afstannat, hwilket skedd dels genom åens oplandande, emedan inga fartyg nu mehra kunna flyta ned ifrån byggnads stellet ut til hafvet; dels genom skogens ansenliga förminskning. Med de Handlandes husbyggnader på Lastagie platsen Sandaniemi, hafwa de nedre i socknen boende i dessa tider warit syffelsfatta. Större och mindre båtar förfärdigas ännu af inwånarena, som aflåta dem til hwarje behöfwande, och taga i betalning anten rent mynt, eller fisk, eller ock annat de tarfwa. De Handlande i G:l Carleby hafwa nyligen wunnit privilegium af Commerce Collegio, at anlägga en beckpanna til sin och almogens fromma på det stellet, der skeppen fordom bygdes.

§. 19.

Sockne männen weta nyttia sin upodlade mark och skogens rika afkomster til sin och almän fromma. Landtman idkar handel, enkannerligen med Stadsboerna i G:l. Carleby, emedan samma Handlande genom skiepsbyggeri härstädes gjort sig med Landtman mera bekante; några få handla med Brahestads inwånare. De fläste Bönder hafwa wissa Bårgare, til hwilka the stendigt föra sina wahrer; Bårgaren deremot är hel willig, at bispringa bonden med penningar wid dess Crono utlagors betalning; dessutom lemnar han bonden åtskilliga wahrer förut på räckning. Men bonden winner ock minst härigenom; ty han blir på detta sätt förpligtad, at föra alla sina warer endast til sin borgare, och och ei til den, som skulle gifwa honom bästa

bästa price derföre; borgarens maxime är derföre gemenligen, at få begå, det bonden altid för någon skuld häftar hos honom, ty derigenom lägges lika som betfel och grimma på bonden, som, tör hända, får wara nögd, at låta borgaren sielf fätta price på sine egne, jag menar bondens waror. De Handlande bruka ofta, utom de ordenteliga marcknads tiderne, at wåga en resa til bonden och biwista Crono upbörden; bonden åter förpliktat sig deremot, at nedslåpa al sin wara til öfwerenskommelse platsen, och aflämnar til större säkerhet sticker, i hwilka des bomärcken och antalen på tunnorna läsas. Marcknad hålles i socknen trenne gånger om året; första gången anställes Liquidation om wintren Matsmåsto tiden; andra gången sker Lars måsto tiden smör handeln; och sidsta marcknan står Michels måsto tiden, då i synnerhet boskaps handeln drifwes. Enär tiäran införlas, och jämnknings dagarna utfatte äro, jämföres, om Handelsman eller bonden kommer at aflämnar Pengar eller gods nästinstundande år. Liquidations terminerne böra de Handlande några weckor förut meddela bönderna, at de sig på platsen i tid måga kunna insinna. Ehuru de Handlande få stämmings, som marcknads tiderne resa til dem, fara dock somlige af bönderne med något gods til staden, at sielfwe afhämta tobak, salt, järn, stål, mässings tråd, krut, och andra i hushållet tarfweliga stycken. Ofta inställa sig andre stadsboar, at göra hwarandre förfång, och stegra priset til böndernas fördel. Efter tullistornes innehåll har sidsta sommaren blifwit utskräppade til Stockholm ifrån Lastage platsen i Calajoki 5600. tunnor tiära, 500. lisp. smör, 100. famnar ved och 15. decker kalkskin. Man skulle häraf wela taga anledning at tro, det igenom denna tiärens myckenhet på et år skogarna uti denna socken lidit en ganska stor anstöt, men här merckes, at all denna myckna tiära ei til alla delar torde inom socknen

nen wara tilwärdad, utan hafwa äfwen, som säges, de närmast boende Tawaste bönder nedforslat någon tiära til denna bequämlige Lastage plaz, eller ock föryttrat sin tiära åt somlige af Calajoki boar, som den sedan nedfort. Man är förfäkrad derom, at hwar boskaps marcknad några hundrade Creatur blifwa här upkiöpte af de handlande ofta för Contante pengar; ty boskap drifwes hit ned äfwen ifrån Tawasteland. Tiäran har Landtman haft ricktigt betalt med 9. å 10. dalder Tunnan denna tiden; för imöret har han bekommit 7. a 8. dalder, pundet; en samn stor kastwed har kåstat 3. å 4. dalder. Förr woro inbyggarena intet synnerligen wane at bry sig om något wäfwande; men nu hafwa quinfolcken börjat med alsware äfwen winlägga sig om denna nyttiga hushällsgren. I stället de förr på granlåt warit begifne, uphandlat dyre Cattuner, flanel, och kläde til högtjids drächt för sig och manfolcken, hafwa de nu sielfwe, af besynnerlig nit för sit bästa, begynt at wäfwa walmar, flaneltyg och allehanda lärster, hwilka med de Handlande til Stockholm öfwerkskickas at undergå derstädes färgande, tryckning, pressande, och öfwerkskiärning, m. m. At här befrämja en almennare rörelse, tages näppeligen kraftigare medel, än om floderna giordes segelbara; det wore en otrolig nytta, som inbyggarena härigenom tilfölle; ty den möda, tid Spillan och stora swärigheter, som Landtman nu wid sina warors nedsläpande, i synnerhet sommartid, är underkastad, kan swärligen uttrykas.

§. 20.

CAlajoki fockn har intet stendigt warit kronan behållan; ty på then tiden, som Drottning *CHRISTINA* anten af konungslig frikåstighet, eller för besynnerliga i Ty, fka kriget bewista tjänster och mannamod, måst alla Österbotniska sochnar förlänte åt åtskillige Rikfens högt betrodde-

betrodde Män och Råd, bland hwilka Herr Baron *Schering Rosenhaneför* sine både in och utrikes, Kong och Cronan bewiste trogne tienster, fick Calajoki Sockn i förlänning; (hwarom högädle Professoren Herr ALGOT SCARIN gunstigt tackts lemna mig underrettelse); til hwilken ~~ock~~ / skatt *16ac* utlagor, efter förra vanligheten utgiordes tills almänna ~~ock~~ Reduction åhr 1674 skiedde, som Herr Kyrkioherden Mag. *Mathesius* i sin Disputation *de Ostrobotnia* p. 6. från Secret: *Palmshiöld* berättar. Om denna Baron haft sin Herregård i Socknen, vet man för visso ei säga; nu för-tiden finnas här inga Herregårdar och Adelsgoods; ei heller äro många boställen i socknen; Lieutnantens boställe wid Pyhäjoki Compagnie ligger wid moderkyrckian, Fendrikens wid Lochtea i Siewi; Fält wäbels och Förarens under Pyhäjoki Compagnie lydandes, samt Rustmästarens wid Lochtea, äro de endaste boställen i hela socknen.

§. 21.

Haubånsari, Sweti. Haubås holme, och *Haubån niemi* swet hwilo udd, äro twenne ställen wid stora elfwen emellan Pidisjärfwi träsk och Padingi hemman, nära til hwarannan belägne. De äro märckwardige för följande roliga sägen. Det skulle nemligen i Påfwedömmets tid uti Witafari sockn och Tawastland bodt en Jätte wid namn *Haukå*; denne ärnande til Gudstjänsten i Salå kyrckia i Östrobotn, som då warit den endaste emellan Paldamo och Pederföre, skal omen Påsk mårگون begifwit sig ifrån sitt hemwist på skidor uppå währskarar. Den första ryckningen skall då warit ifrån besagde Hans hemwist til denna holma och udden, där han då en stund pustat och hwilat sig, lemnandes således udden namn af Huokumaniemi. Ut i den andra ryckningen skal han därpå skutit fram til besagde Salå kyrckia, hinnande ännu fram til Gudstjänsten. Fäländes salunda på en mårگون

en mårgon-stund en wäg af mehr, än 20. mihl, fast man än räknar det efter genaste kofan. Inga runstenar äro i socknen fundne. Tre och $\frac{1}{2}$ mihl, som det af gemene man recknas, ifrån Sievi Capell, på Reilijärfswi mogen har naturen anlagt wallar af sandjord til wacker högd, liknandes noga, som der warit nedlagt arbete til denna Platzens förswar, hwaraf en del bönder blifwit styrckte, at tro sagan om *Jocham von Doi* med sin dotter *Ingebår*, och *Morolf* ifrån Lesti i Lochteå, som med härtsmacht bårttog denne *Ingebör*; berettelsen är nästan af samma beskaffenhet, som sagan om Hifis slätt. Vid wägen, som löper åt Tawastland, finnes en Skantz och wärjewallar fördom år 1565. opbyggde emot fiendens swära infall. Tiden war den, då Finnarne af stor räddhoga för Ryssen, men Ryssen än af långt större fruchtan för Finnarne intagne woro, och funnos dock i begrepp at sientligen antasta hwarandre och börja blodige wapne wäxlingar. Skantzen har warit med 2:ne portar inrettad; storleken är, at en tämmeligen widstreckt gård riktigt äger sitt fulkomliga inrymme deri; af skantzens något skapeliga quarleswor, kan ei widare til des inretning slutas; icke heller kan tilreckeligt begrepp om wallarne inhemtas, emedan de i jorden mäst befinnas fänckte; det märckes endast, at en wacker ordning wid wallarnes opprettande är i acht tagen. Quarleswor efter gamla Slätt och städer sees inga; man har icke heller i närwarande tider synnerligen gamla grassfällen blifwit warfe. Stenhögar ifrån urminnes tider hopkastade sees på fomliga ställen; men af upresta gamla stenar, är stenen emellan Tawastland och Socknen den endaste. Up åt siostrand, et litet stycke ifrån hafwet, har man märckt ett skiepswrak, ifrån hwilket för många åhr tillbaka, nästboende uthuggit spikarne.

§. 22.

HWad märckwärdigt eljes på denna orten fordom timat, kan swärliga utredas, sedan här icke gifwas några säkra gamla documenter; emedan de alla äro genom så många oblida omskipten och krig förkomne. Konung *GU- STAF ADOLPH* glorwärdigt i äminnelse, förtäljes hafwa hwilat öfwer natten på Mandila gård, som då warit kyrckioherdens hemwist; Högstbemälte konung skal då warit stadd på refan til Liffand eller Ingermanland, och då fär- dats igenom socknen. Anno 1752. den 21. Julii hugnade Wär nu warande Allernädigste *KONUNG* socknens inwänare til allas outfejneliga glädie, med sin högst efterlängttade närwa- relse. Gamla Fältslachtingar äro inga färdeles märckwärdiga; för förra feigden skola inwänarena med Ryssen på en holme, midt uti et driupt kärr belägen, wägat en slach- ning, hwarest de tappert gjort motstånd; der drabbningen stätt med det Ryska kringstrykande ströfware partie har man efter sägen uti et träd kunnat se märcket, hwa- rest en kula genomfarit. Widskeppelser hafwa hos innewänarena warit nog öfliga, och hafwa äfwen i nyiligare tider gått hos en och annan i swang; men dock nu mehra blifwit genom Presternas flit och ar- betsamhet, til största delen utrotade. Sådän widskeppelse brukade fordom inwänarena, enär de skutit någon biörn; de fylte då biörne skallan med öhl, ophengde den samma i trån på någon quist, och under hela tiden skallan der hengde, samt någon droppa dricka igenom de små lämna- de håten neddrypte, höllo de sig lustige, bugande sig för biörnehufwudet, eller talsalande det samma. Plägseden at med sungande behedra det ifrå kräppen affkurna biörn- huf- wudet, och sedan med stor process och pomp begraf- wa, är äfwen igenom Presternas bemödanda aflagt. Quar- lesworne af hedendomen och Påswedömmet hafwa och nu tagit

tagit önnkeligit slut. Anno. 1735. märcktes i Calajoki en tämmeligen stor och häftig jordbäfning. På et tämmeligen högt bärg, är en stor grätta med en stor flat sten utan före, hwaruti, efter gemena mans sägen, et bärgstråll skall hafwa sit tilhåld, hwilket ibland, fast mycket fallan, wifar sig, och föregifwes hafwa sina gångar och stegar, som skola wara tämmeligen nötta. Åtskilliga enfalliga bönder, som ägt sina snarwägar på samma tract, hafwa på detta bergstrållets förmenta sligar uprest en sten rössia, och deruppå tat et kors, då de sedan inbillat sig, at trället blifwit derigenom twungit, at öfwer gifwa denna stig, och et stycke på bägge sidor af detta upresta kors göra sig en ny wäg. Efter deras tro skal ock detta bärgstråll hafwa sin egen not, likaledes sine wisse hus-kreatur; samma berättas om Huhmarmäki, et bärg af de högsta i hela landet, at i det samma fordom gifwits, och än gifwas bärgstråll. Annors hafwa inbyggarena oendeliga berättelser om träll, som förmå skada och afhända enom lif och egendom.

§. 23.

Til slut wil man med få ord nämna något om inwäna-
 narens oblidare öden, af hwilka de tryckte warit, och huru de måst utstå många ömkanswärda anstöter. Vid slutet af förra hundralet blefwo de hårdt plågade af hunger, då ganska många wordo derigenom författe i dödsfens mörcka boningar. År 1710. dödde här åtskilliga af pesten. Vid början af sidsta sienttligheten blefwo inwäna-
 rena här åter hemfökte med hunger och dyr tid, at deras jammor war ganska stor, och sedan alla penningar för maat til Tawastland och annorstädes utgät, och hela socknen äfwen på koppar och de förnemsta kärill war blotad, besunno de sig nödgade, at hos Cronan anhålla om 70. tunnors lån af spanmål; på thet inbyggarena i denna ängsliga och

och sjukliga tiden nogon bättre beta, än den wanliga, hade at förnöija sine hungroga magor med: men tilståndet war då här, för fiendens annalckande, sådant, at ei mehra, än 17. tunnor, 2. Cappor kunde härtil lämnas. En kyndig granne har flere resor, sedan socknen på pengar utblottad warit, på et oerhört sätt wägat och fökt, at ikaffa sig silfwer och koppar af dessas tårar och blod; de måste under förra ofreden utstå mängen smärtefull dag och englig lefnad, många singo då undergå blodig martering; många erfara en mehr än grym fiende hand, som gjorde af socknen en usel härjedal. De hafwa fått giöra många omkäftningar igenom fiendens förwällande; deras kyrckor äro i förra ofreds tiden til alla sina prydnader röfwade, genom nederrifning och plundring bortskiemde, kläckorna härtagne, all deras egendom afförd, hemwiststen i grund förstörde, så at deras boning under den fiendeliga tiden i skarpaste wintrarne ofta warit med wildiuren under trän och buskar i skogen, och deras plägor genom hwarje fiendens föröfwade wäldsamheter förökte. Uti sednare tider hafwa de ock fått kiennas wid hwarjehanda wederswärdigheter och swära anstötter; Hö skulle tro? at blotta boskaps pesten innom 11. års förlop, nemligen ifrån 1733. til och med 1744. här i socknen nedlagt et antahl af 899. hästar, 280. föhl, 190. oxar, 978. koor, 650. unga nöt, 958. kalfwar, 4191. fähr, 82. fwin, in alles 8228. Creatur, hwilket dock i sielfwa wäcket besinnas wara skedt. Glupske wildiur hafwa ifrån 1730. til och med 1744. här dödat 252. hästar, 60. föhl, 46. oxar, 172. koor, 126. ung nöt, 180. kalfwar, 547. fähr, 24. fwin, tilhopa 1407. kreatur; af hwilka alla socknen innom en så ganska kort tid kommit i mistning. Flere socknens öden kunde man anföra, men går, at undfly widlöftighet, det förbi. Den Högte låte ois länge få niuta den liufwa och ofkattbara

bara freden, wälfigne årswäxten och jordens gröda, afwärje allehanda smittosamma sjukdomar och farliga anstötter, så hoppas man, at inwånarena här skola inom kort tid genom wår hulda Öfwerhets ömna och wisa anstalter komma til all selfönskelig trefnad och wälmågo.

A G Å

Til Herr Auctoren

MIn Bror, som lärdom är ditt skepp, och dygden wäder,
 så skall du hinna snart til ärans goda hamn,
 der Dygdens Systrars hoop til dig i skeppet träder,
 och tager tig i tasan.

Wälkommen! säija de, din ankomst alla fagnar,
 din resas fortgång, med den mycket goda winn,
 som drifwit har ditt skepp: du hunnit dit dig ägnar;
 i denna hamnen in.

Här skall ett ständigt lugn ditt skepp och gods befreda;
 nu får du lasta ut med nöije wahren din:
 här will man dig ett rum til ständig boning reda.
 Lef fäll! wälkommen in!

HENRIC ACHRENIUS.